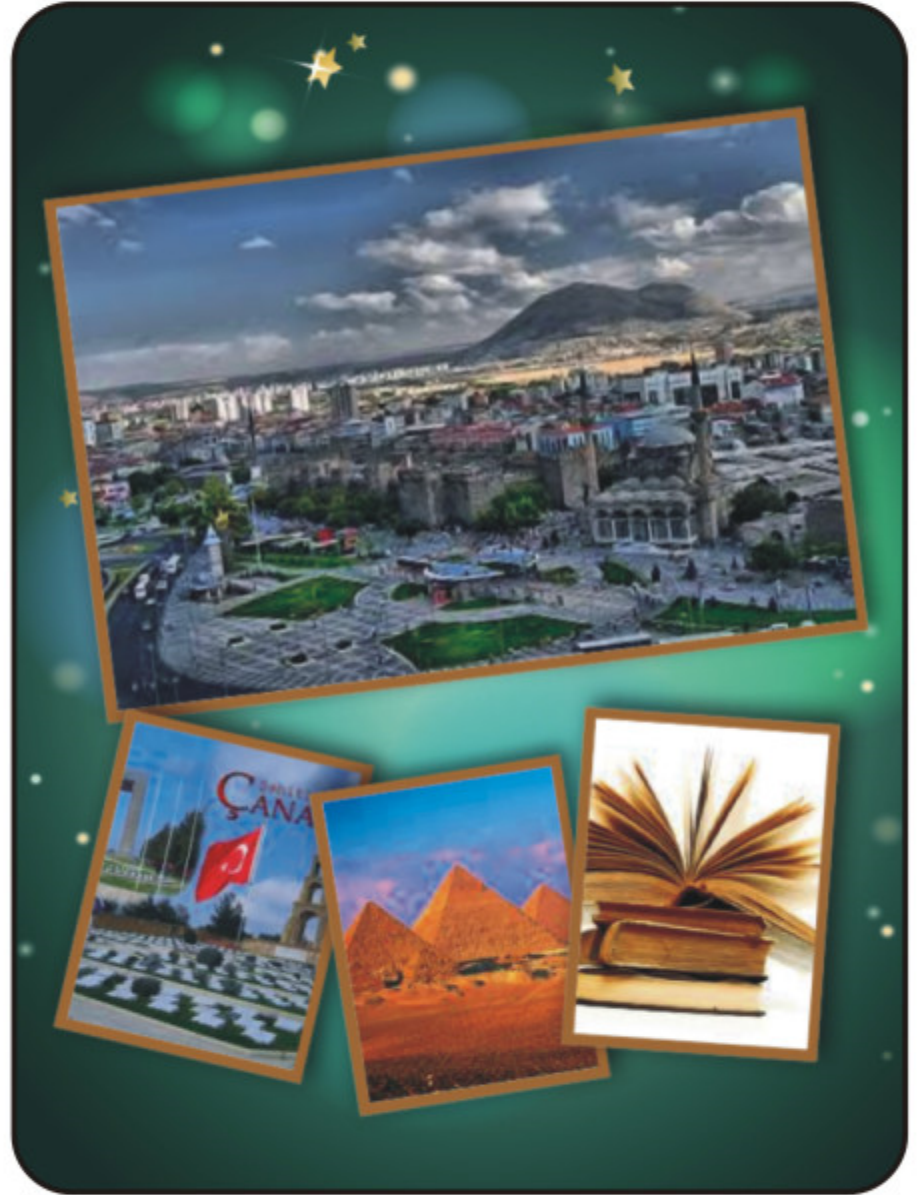

ISSN 1300-4689

Erciyes

Aylık Fikir ve Sanat Dergisi

YIL:38

SAYI:450

HAZİRAN 2015

Erciyes

Aylık Fikir ve Sanat Dergisi

(Ulusal Hakemli Dergi)

ISSN: 1300-4689

Sahibi ve Yazı İşleri Müdürü

Kayseri Kültür ve Turizm Derneği adına
Âlim GERÇEL

Genel Yayın Müdürü

Ömer BÜYÜKBAŞ

Düzenleyiciler

Prof. Dr. Önder ÇAĞIRAN, Prof. Dr. Remzi KILIÇ
Dr. Ahmet KAYASANDIK

HAKEM HEYETİ

Av. Nevzat TÜRKTEK (Erciyes Dergisi Emektarı)

Prof. Dr. Ahmet BURAN (Fırat Üniversitesi)

Prof. Dr. Ahmet CİHAN (İstanbul Medeniyet Üniversitesi)

Prof. Dr. Ali Berat ALPTEKİN (Necmettin Erbakan Ü)

Prof. Dr. Atabey KILIÇ (Erciyes Üniversitesi)

Prof. Dr. Erdoğan BOZ (Eskişehir Osmangazi Ü)

Prof. Dr. Gürer GÜLSEVİN (Ege Üniversitesi)

Prof. Dr. Hatice ŞAHİN (Uludağ Üniversitesi)

Prof. Dr. Kemal GÖDE (S. Demirel Ü'nden Emekli)

Prof. Dr. Mehmet İNBAŞI (Erciyes Üniversitesi)

Prof. Dr. M. Metin KARAÖRS (Erciyes Ü'nden Emekli)

Prof. Dr. Metin ÖZARSLAN (Hacettepe Üniversitesi)

Prof. Dr. Mustafa KESKİN (Erciyes Üniversitesi)

Prof. Dr. Mustafa TURAN (Gazi Üniversitesi)

Prof. Dr. Nevzat ÖZKAN (Erciyes Üniversitesi)

Prof. Dr. Osman YILDIZ (Süleyman Demirel Üniversitesi)

Prof. Dr. Önder ÇAĞIRAN (Erciyes Üniversitesi)

Prof. Dr. Remzi KILIÇ (Erciyes Üniversitesi)

Prof. Dr. Tuncer GÜLENSOY (Erciyes Ü'nden Emekli)

Prof. Dr. Zeki KAYMAZ (Ege Üniversitesi)

Doç. Dr. Bayram DURBİLMEZ (Erciyes Üniversitesi)

Doç. Dr. İlyas GÖKHAN (Nevşehir Hacı Bektaş Veli Ü)

Doç. Dr. Mustafa SEVER (Gazi Üniversitesi)

Doç. Dr. Kudret ALTUN (Erciyes Üniversitesi)

Dr. Ahmet KAYASANDIK (Abdullah Gül Üniversitesi)

Mehmet ÇAYIRDAĞ (Erciyes Üniversitesinden Emekli)

Yaşar ELDEN (Erciyes Üniversitesi)

Yazışma Adresi

Erciyes Dergisi, P.K. 218, 38002 KAYSERİ
Telefon – Belgeç: 0 352 231 73 03

İdare Yeri

Sahabiye Mahallesi Muhtarlığı
Kalenderhane Sokağı, Nu.: 8
38010 Kocasinan/KAYSERİ

Ağ sayfası: www.erciyesdergisi.com

E-posta: bilgi@erciyesdergisi.com
erciyesdergisi@mynet.com
alimgercel@mynet.com

İÇİNDEKİLER

SAYFA

Kayseri'yi Başkent Seçen Uygur Türkleri

Prof. Dr. Kemal GÖDE.....1

Çile Çiseleten Yağmur (Şiir)

Prof. Dr. Önder ÇAĞIRAN.....5

Deste Deste Dertli Çilekeş Âşık Ferrahi

Dr. Halil ATILGAN.....6

Gümüşhane'deki Bazı Köy Adlarıyla İlgili Görüşler

Semih İPEK.....8

Yel Yelemeç Oyunu

Nevzat ÇAĞLAR.....10

Şair Feyzi Halıcı'nın Şiir Dünyasına Bir Yaklaşım

Abdülkadir GÜLER.....15

Anadolu Yüreği

Bedrettin KELEŞTİMUR.....18

Çanaqqala Dastanı (Şiir)

Zelimxan YAQUB.....20

Ölmeden Önce (Şiir)

Ali Rıza MALKOÇ.....23

Cumhuriyet Döneminde Yetişmiş Altınyaylalı Şairler

Yrd. Doç. Dr. Hasan COŞKUN.....24

İki Tür Eser

Muhsin BOZKURT.....28

Yarınlarda Yaşamak

Harika UFUK.....30

Piramitlerden Rezidanslara

Hasan TÜLÜCEOĞLU.....31

Bir İlber Ortaylı Kitabı: "Zaman Kaybolmaz"

M. Nihat MALKOÇ.....32

Fiyat Tarifesi (KDV dâhil)

Sayısı: 10 TL

Yıllık abone bedeli: 90 TL

Resmî abone bedeli (Taahhütlü): 120 TL

Yurt dışı abone bedeli: 40 Euro – 50 Dolar

Dergimiz öğretmen ve öğrencilere %10 indirimlidir.

Reklam bedeli: Reklam sahibinin lütfuna tâbidir.

Havaleleriniz için posta çeki hesabı: Âlim Gerçel, 116866

Baskı

Geçit Matbaacılık ve Yayıncılık San. Tic.

Orta Sanayi Bölgesi, Gazibey Caddesi, Nu.: 15 (Anatamir Karşısı) KAYSERİ

Telefon: 0352 320 48 61, Belgeç: 320 48 54

www.gecityayinevi.com E-posta: gecitmatbaacilik@hotmail.com

YIL: 38 ★ SAYI: 450 ★ HAZİRAN, 2015

Tebliğime böyle bir isim vermemize sebep, Türklüğün beşiği olan Doğu Türkistan'da Hun ve Göktürk Devletlerinden sonra, Uygur Türklerinin kurduğu **Doğu Türkistan Turfan Uygur Devleti** (744-1368) ile Doğu Türkistan'dan dört bin km batıda olan Anadolu'da bir Uygur Türkü Sultan Alâeddin Eratna'nın önce Sivas'ı, sonra Kayseri'yi başkent seçerek kurduğu **Eratnalı Devleti** (1327-1381) hakkında özet bilgi vermek suretiyle bu toplantıya katkıda bulunmak. Ayrıca 1975-1993 yıllarında Kayseri'de vazifeliyken ve 1993'ten bugüne kadar hep birlikte ve gönül bağı içinde olduğumuz Doğu Türkistanlı kardeşlerimizle yeniden birlikte olabilmek ve hasret gidermek. Yarım asır önce öğrencisi ve mezunu olduğum AÜ DTC Fakültemizin Farabi salonunda bu mutluluğu fazlasıyla yaşadım. Bu sempozyumun düzenlenmesinde başta dekanlık olmak üzere, Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Bölüm Başkanı Prof. Dr. F. Sema Barutçu Özönder'e, Uygur Türkü Doç. Dr. Erkin Emet'e, bütün emeği geçenlere ve katılımcılara teşekkür ederek söze başlamak istiyorum.

Doğu Türkistanlı değerli kardeşim Hamithan Göktürk'ün bu yıl içinde, Isparta'da beni ziyaretlerinde bir sohbet esnasında "Dünya yıkılsa Rum (Anadolu)'a sığar, Rum (Anadolu) yıkılırsa nereye sığar" dediği gibi, Türklerin ilk ana vatanı olan Doğu Türkistan'dan sonra, Anadolu Türklerin ikinci ve ebedî ana vatanı olarak Türkiye adını almış ve pek çok kavme ve medeniyete beşiklik ve ev sahipliği yapmış, tebliğime konu olan Kayseri de bundan nasibini almıştır. Dünyada ve çevremizde olup bitenlere bakarak Anadolu'muzun yani Türkiye'mizin kıymetini çok iyi anlamamız, bilmemiz, millî ve manevi değerlerimize sahip çıkmamız gerektiğini hatırlatarak konumuza girmek istiyorum.

Göktürk Devleti'nin 740'lı yıllardan sonra taht mücadeleleriyle çökmeye yüz tutması üzerine, Basmler, Karluklar ve Uygurlar birleşerek, Göktürk

idaresine el koymuşlar, bir diğer Aşına ailesinden gelen Basml Başbuğunu 742'de Kağan ilan etmişlerdir. Bir müddet sonra müttefiklerin araları açılmış; Kağan olan Basml Başbuğu ortadan kaldırılmış ve Uygur Başbuğu 745'te Kutlug Bilge Kül unvanıyla "kağan" ilan edilmiş ve böylece Ötüken'de **Uygur Türk Devleti Devri** başlamıştır. "Uygur" adının "*şahin hızıyla dolaşan ve hücum eden*" demek olduğu ileri sürülmüşse de daha çok "*müttefik*" manasına geldiği anlaşılmaktadır. Asya Hunlarından inen ve Töleslerden bir kısım olarak Tabgaçlar Devrinde tanınan Uygurlar, V. yüzyılın ikinci yarısında Selenga Irmağı etrafında kuvvetli bir beylik kurmuşlar ve beyleri "Erkin" unvanı taşımıştır. I. Göktürk Hakanlığı Devrinde, bu devlete bağlıyken 630'larda kendi başına buyruk hâle gelen Uygur Erkin tanınarak 646'da kendini "kağan" ilan etmiş ve ülkesini Göktürk tarzında teşkilatlandırmıştır. Uygurlar 648'de Batı'da Taşkent yakınlarına kadar ilerlemişler ve Kapagan Kağan tarafından Göktürk hakimiyetine alınmışlardır. 745'te Ötüken'de Göktürkleri bertaraf ederek bir devlet kuran Uygurlar, aslında dokuz uruğdan meydana gelen bir boy iken Oğuzlardan dokuz boyun da kendilerine katılmasıyla boy sayısını ona çıkarmışlar ve böylece "*On-Uygur (=10 müttefik)*" diye anılmışlardır. Orhun kıyısındaki başkent Ordubalık şehrini kuran ilk Uygur Hakanı Kutlug Bilge Kül 747'de ölmüş ve yerine oğlu Moyen-Çur; Kuzeyde Kırgızları, Batıda Karlukları, Türgişleri ve Basmleri, ayrıca Sekiz - Oğuzu, Dokuz Tatarı ve Çikleri hâkimiyetine almıştır. Moyen - Çur zamanında (747-759), Uygur Türk Devleti'nin sınırları genişlemiş ve Çin üzerinde Uygur tesiri artmıştır. 751 Talas Muharebesinde İslam kuvvetlerine ağır bir şekilde yenilen Çinliler Orta Asya'dan çekilince, Tarım Havzası Uygurların eline geçmiştir. Talas Savaşı üzerine Çin'de iç karışıklıklar çıkmış, anası Türk olan bir komutan, 200 bin kişilik ordusuyla Çin başkentlerini ele geçirmiş ve kendisini "imparator" ilan etmiştir. Devrilen imparatorun yardımı

na çağırıldığı Uygurlar, Çin başkentlerini geri almışlar ve Moyen - Çur, imparatorun kızıyla evlenirken Çinliler 20 bin top ipek vermeyi kabul etmişlerdir. Moyen - Çur'un 759'da ölümü üzerine yerine oğlu Böğü Kağan (759-779) "*Tanrı'da bolmuş il tutmuş Alp Külüg Bilge Kağan*" unvanıyla geçmiş ve gözlerini Çin'e çevirmiştir. Böğü Kağan, Tibetlilerin saldırısına uğrayan Çin'i, Çinlilerin yardım istemeleri üzerine 762'de kurtarmış ve Türk kültür tarihi bakımından bir dönüm noktası teşkil eden "Mani Dini"ni 763'te resmî devlet dini olarak kabul etmiştir. Mani dini hayvani gıdalar yemeği yasakladığı ve savaş ruhunu zayıflattığı için, Uygurların hayat tarzlarına ve tutumlarına ters düşüyordu. Bir tüccar ve şehirli dini olan Maniheizm, Böğü Kağan'ın 779'da öldürülmesiyle Uygurlar arasında pek yayılamamıştır. Böğü Kağan'ın yerine Tung Baga Tarkan (779-789) hakan olmuş ve "*Alp Kutlug Bilge Kağan*" unvanını almıştır. İyi idaresi, cesareti ve kanun yapıcılığıyla tanınan Tung Baga Tarkan, Kırgızları yenmiş ve Çinli bir prensesle evlenmiştir. Yerine Ay Tanrıda kut bolmuş Külüg Bilge Kağan (789-790) ve sonra bunun oğlu Kutlug Bilge (790-795) hakan olmuşlardır. Ötüken'de karışıklıklar çıkmış ve Uygur Kağanı öldürülmüş ve yerine Kutlug (795- 805) "*Ay Tanrıda Ülüg Bulmuş Alp Kutlug Bilge Kağan*" ve bunun yerine de Ay Tanrıda kut bolmuş Külüg Bilge (805-808) geçmiştir. Bu iki Kağan zamanında ülkede huzur ve iktisadi refah doğmuştur. Dış siyaset yönünden zamanı oldukça sakin geçen hakan Ay Tanrıda kut bolmuş Alp Bilge (808-821)'den sonra hakan olan Ay Tanrıda Ülüg bolmuş Küçlüg Bilge (821-833) Karabalgasun Kitabesini 826'da diktiren hakandır ki hükümdarlığı başarılı geçmişse de sonunda öldürülmüştür. Alp Külüg Bilge Kağan (833-839), bir isyanda öldürülmüş ve gittikçe zayıflayan Uygur Devleti, 840 yılında Kırgızlar tarafından yıkılmış ve Uygurlar, Karluk ülkesine, Çin sınırlarına, Beşbalık, Turfan ve Kuça gibi ticari merkezlere göçerek Kansu ve Doğu Türkistan Turfan Uygur Devletlerini kurmuşlardır. «Sarı Uygurlar» diye de bilinen Kansu Uygurları 940'dan sonra Kitanların,

1028'de Tangutların ve 1226'da da Cengiz Han Moğollarının hâkimiyetine girmişlerdir. Turfan Uygur Devleti ise İç Asya'nın ticaret yolları üzerinde bulunduğu ve Tibetlilere karşı Çin tarafından tanındığı için iktisadi bakımdan kuvvetlenmiş ve 1368 yılına kadar devam etmiştir¹.

Uygur alfabesi ile tercüme ve edebî eserlerle, gelişmiş bir kültürleri olan Uygur Türkleri, daha Cengiz Han (1206-1229) çağında, 1209 yılında onun devletine katılınca, Cengizliler ve İlhanlılar'ın yazı dili Türkçe olduğu için devletin yazı işlerinde Uygur Bitikçileri çalışmışlar; memur ve asker olarak hizmet görmüşlerdir. Ortak, yarlık, tamga, tamgalı kumaş ve kâğıt para gibi Türkçe deyimler, Uygurlardan Cengizlilere ve onlardan da Avrupalılara geçmiştir. Uygurların yapı ustaları/mimarları, ressam ve minyatörcüleri, çinicileri kendi sanatlarını Cengizliler ile birlikte geldikleri yeni ülkelerde de hâkim bir unsur olarak icra etmişlerdir. Doğu Türkistan'daki Uygur Elinden göçen Uygur Türkleri, Batı Türkistan, Horasan, İran, Azerbaycan ve Anadolu'ya gelmişlerdir. Uygurlar gibi Türk soyundan Kereyit ve Nayman adlı Türk urugları da Anadolu'ya dağınık olarak, kendi beyleri idaresinde "Tümen (on bin)" veya "bing" denilen ordu birlikleriyle gelip yerleşmişlerdir. Anadolu'daki bu yerleşmeler, 1243 Köseadağ Savaşı sonrasında Cengiz Han'ın torunu Hülagu Han (1256-1265) tarafından kurulan İlhanlılar (1256-1335) devrinde olmuştur. Anadolu'nun ortasında Kayseri çevresinde yerleşen Uygur Türklerinin, Hülagu oğlu Abaka Han (1265-1282) çağındaki Tümen Beyi Müslüman Sebüktey'in adından bahsediliyor. Sonra Kayseri Uygurlarının beyi, Acay oğlu Toğrul olmuştur. Abaka oğlu Argun (1284-1291) çağında, Uygurların Tümen Beyi Köçebe İleçidir².

1 Bk. İbrahim Kafesoğlu, **Türk Millî Kültürü**, Ankara 1977, s. 92-119; Bahaeddin Ögel, **Türk Kültürünün Gelişme Çağları**, İstanbul 1988, s. 170-218; Kemal Göde, **Türk İslam Kültür ve Medeniyet Tarihi**, Kayseri 1992, s. 15-18.

2 Bk. M. Fahrettin Kırzioğlu, "Eratna-Oğulları, Anadolu'da Uygur Sülalesi", *Tarihte Türk Devletleri II*, Ankara 1987, s.495-502.

Anadolu'da İlhanlıların umumi valisi Temürtaş'a karşı harekete geçen beylerin ileri gelenleri arasında Olcaytu Devri emirlerinden Uygur Türkü Esen Kutluğ Beg'in kardeşi Kür Buğa da bulunuyordu. Ayaklanmanın başarısız kalmasından dolayı Kür Buğa arkadaşlarıyla birlikte Temürtaş tarafından öldürülmüştür. 1329'da Uygur Esen Kutluğ'un oğlu Mahmud, Anadolu ordusu kumandanlığına getirilmiştir. Bu emir, Zahireddin unvanıyla Kayseri'ye bağlı eski adıyla "Sarımsaklı", yeni adıyla "Bünyan" ilçesinde "Ulu Cami" olarak bilinen ve bugün ibadete açık olan bir cami yaptırmıştır³.

Kayseri ve Eratnalı tarihi üzerine, yüksek lisans hocam merhum Prof. Dr. M. Altay Köymen'in danışmanlığında "Halil Edhem (Eldem) ve Kayseri Şehri" adlı tez ve doktora hocam merhum Prof. Dr. M. Fahrettin Kırzioğlu'nun idaresinde de "Eratnalılar (1327-1381)" isimli tez tarafımdan hazırlanmış ve basılmışlardır. Her iki hocamı da rahmetle anıyorum. Bu eserlerde Sivas'ı ve Kayseri'yi başkent seçen Uygur Türkleri hakkında gerekli bilgi ve belgeler verilmiştir. Olcaytu Devri (1304-1316) emirleri arasında Emir Tarımtaz ve kardeşleri Sünüktaz ve Eratna da bulunmaktadır Babaları Uygur Taycu(?) Bahşi, Müslüman adı Cafer olup, Kayseri'de Ali Cafer Kümbesinde medfundur. Bunların Kayseri'deki Uygur Tümeni'ne mensup oldukları anlaşıyor. Emir Eratna, çocukluğundan beri, İlhanlı sarayında sultanın hizmetinde bulunmuş ve ikinci derecede önemli emirler arasına girmeyi başarmış bir Uygur Türktür. İlhanlı Sultanı Ebû Said Bahadır Han (1316-1335)'in Atabeği de bir Uygur Türkü olan Emir Sevinç'tir. Sonra eyalet nazırı olan Eratna, İlhanlıların Anadolu Umumi Valisi Temürtaş'a kız kardeşini vermiş ve ona naib olmuştur. Kurulan bu akrabalık sayesinde zaten başarılı olan Emir Eratna, Ebû Said Han'ın birinci derecedeki emirleri arasına girmiş ve eniştesi Temürtaş'ın yanında Anadolu Türk insanı üzerinde esaslı bir nüfuz kurmayı başarmıştır. Temürtaş,

3 Bk. Faruk Sümer, "Anadolu'da Moğollar", **SAD-I**, Ankara 1970, s. 143; Mehmet Çayırdağ, "Bünyan Ulu Camii", **Edebiyat Fakültesi Dergisi**, İstanbul 1984, S 34, s. 507-510.

Mısır'a gitmek üzere, ekim 1327'de merkez seçtiği Kayseri'den ayrılırken yerine kayın biraderi Uygur Emir Eratna'yı İlhanlıların Anadolu umum valisi sıfatıyla vekil bırakmıştır. Anadolu'da önce İlhanlı Sultanı Ebû Said Bahadır Han'a bağlı olarak ve kaleten ve sonra Ebû Saîd'in 1335'te ölümü üzerine de müstakilen hüküm süren Sultan Eratna; Çobanlı Şeyh Hasan'a karşı kazandığı 1343 tarihli Karanbük zaferiyle Anadolu'yu doğabilecek yeni bir istila ve tehlikeden kurtarmış, Oğuz Türkmen beylerinin arasında tutunarak ve Türk milleti tarafından da sevilerek 'Eratnalılar' adıyla adına bir devlet kurmuş ve "Alâeddin" unvanıyla hutbe okutup, sikke kestirmiştir⁴.

Görülüyor ki günümüzden 1269 yıl önce 745 tarihinde, Doğu Türkistan'da Ötüken başkent olmak üzere kurulan ilk Uygur Türk Devletinden 582 yıl sonra, bir Uygur Türkü olan Alâeddin Eratna tarafından Anadolu'da Sivas-Kayseri çifte merkez olmak üzere "Eratnalılar" adıyla bir Türk devleti daha kurulmuş ve Türkiye tarihindeki seçkin yerini almıştır. Cengizler ve İlhanlıların görevlendirdikleri kumandan ve umumi valilerin kötü idareleri yüzünden, Anadolu'da uzun süreden beri devam etmekte olan anarşiyi önleyerek, disiplini sağlayan ve devlet otoritesini kuran Sultan Alâeddin Eratna, ülke içinde ve dışında büyük üne kavuşmuştur. Kaynakların ifadesiyle Arapçayı iyi bilen, dinine, milliyetine bağlı, vatansever, akıllı, bilgili, tedbirli, tecrübeli, dirayetli, iyiliksever, hoşgörülü, adaletli bir asker ve devlet adamı olan Alâeddin Eratna'yı, Anadolu Türk insanı bir kurtarıcı ve düzen kurucu olarak görmüş; ilme ve ilim adamlarına değer verdiğinden hak ve adaletinden, doğruluğundan, eşlerine değer verdiğinden, güzel ahlaklı ve aynı zamanda sakalının seyrek oluşundan dolayı onu "Köse Peygamber" lakabıyla anarak büyük sevgi ve saygıyla adını unutulmayanlar arasına sokmuştur.

Sultan Alâeddin Eratna'nın 1352'de ölümünden sonra, Eratnalıların başına geçen dirayetsiz ve zayıf birer şahsiyet olan oğulları Gıyâseddin Meh-4 Bk. Kemal Göde, **Sultan Alaeddin Eratna**, Ankara 1990, s. 13-71 ve aynı müellif, **Eratnalılar (1327-1381)** Ankara 1994, s. 17-84.

med, İzzeddin Cafer ve torunu Alâaddin Ali beyler zamanlarında, devlet günden güne eski gücünü yitirmiş ve çocuk Sultan Mehmed Bey zamanında ise, 1381'de âlim devlet adamı, Eratnalı Nâibi Kadı Burhaneddin Ahmed idareye el koymuş ve Sivas başkent olmak üzere kendi adına bir devlet kurmuştur. Selçuklular ve İlhanlılardan sonra Anadolu'da hâkimiyet kuran Eratnalılar, diğer Türk Beylikleri gibi askerî, siyasi, idari, ilmî, harsî, içtimai ve iktisadi sahalarda faaliyet göstermişlerdir. Konya ve Ankara havalisinden Erzurum'a ve Samsun'dan Kuzey Malatya'ya kadar uzanan Türkiye/Anadolu Selçukluları topraklarının 3/5 kesiminde yarım yüzyıldan fazla devlet olan Eratnalılar Devri'ne ait sikkeler, kitabeler, vakfiyeler ve binalar az da olsa günümüze kadar ulaşmıştır. Bu yapıların en önemlisi Kayseri'deki Köşk Medrese ve avlusunda Sultan Alâeddin Eratna tarafından eşi Melike Süli Paşa adına yaptırılan ve bugün ziyarete açık olan Eratnalı Türbesi'dir⁵.

Eratnalı Devleti'nin dayandığı ana unsur pek tabîî, ilk defa olarak boyları ve damgaları derli toplu bir liste hâlinde Kaşgarlı Mahmud tarafından divanında verilen Oğuz Türkleridir. Moğol ve İlhanlı ordusunda Anadolu'ya ve bu arada Kayseri'ye gelmiş olan Uygur Türkleri de Türkmenler ile birlikte Eratnalılar idaresinde yaşamışlar ve tarihî seyrinde kaynaşmışlardır. Uygur Türklerinin medenî tesirleri her sahada olduğu gibi, bilhassa ticari sahada görülmüş ve belki de bu sebeptendir ki Asur Koloni Çağından sonra Selçuklu ve Eratnalı Devri Kayserisinde ticari hayat tekrar canlanmıştır. Eratnalılar Devri'nde Uygur Türklerinin ve ahîlerin bu ticari hayatın canlanmasında rollerinin büyük olduğunu gözden uzak tutmamak gerekir⁶.

Bilinen gerçek o ki 13. ve 14. yüzyıllarda Doğu Türkistan'dan Anadolu'ya bir hayli Uygur Türkü gelmiş, önemli ticaret, kültür merkezlerine ve bu

arada Kayseri'ye yerleşmişler; Türk kültür ve ticaret hayatına hizmet etmişlerdir.

Merhum Ord. Prof. Dr. A. Zeki Velidi Togan hocamız, bugün Kayseri'de Sarımsaklı Ovasında bulunan sonu "sın" ile biten Tavlısın (Aydınlar), Dadasın (Buğdaylı), Mancısın, (Yeşilyurt) Muncısın (Güneşli) gibi köylerin Kayseri'ye gelen bu Uygur Türkleri devrinden kalmış hatıralar olabileceğini ifade etmiştir. Bu köy isimleriyle ilgili olarak Kayseri'de halk arasında: "Mancısın, Muncısın, insanlar cusun cusun (kısım kısım)" diye bir tekerleme söylendiğini arkadaşım Abdullah Karabulut'tan işitmiştim.

Şimdi de Eratnalı sülalesi ve diğer Uygur sülalelerinden aşağı yukarı altı asır sonra, Cumhuriyet döneminde Kayseri'ye gelen Uygur Türklerinden kısaca söz etmek istiyorum:

Kızıl Çin'in "Çinileştirme" ve topraklarını "işgal etme" baskılarına dayanamayan veya daha doğrusu Doğu Türkistan'dan Türkiye'ye bir gönül köprüsü kurmak isteyen Doğu Türkistanlı Uygur Türkleri dört grup hâlinde güç şartlar altında hazi- ran 1961'den eylül 1961'e kadar Pamir geçidini aşarak Afganistan'a gelmişlerdir. İlk grup Anadolu'da bir devlet kurmuş olan Sultan Alâeddin Eratna'dan 638 yıl sonra sanki onun yolunu izlercesine Mehmet Cantürk'ün liderliğinde Afganistan'dan hareketle İran üzerinden, 1965 ekiminde üç uçakla Ankara'ya ve oradan da Kayseri'ye gelmişlerdir. **Kayseri** Himmetdede'de askerî törenle karşılanan Doğu Türkistanlı Uygur Türkleri 104 aile ve 370 kişiden ibaret olup, 12 Ekim 1965-16 Kasım 1966 tarihleri arasında otelde ve sonra da bugünkü Türkistan Mahallesine yerleştirilmişlerdir.

Bunlardan 12 aile İstanbul'a taşınmış, 92 aile Kayseri'de kalmıştır. Bunlar, devlet memuru olanların dışında ayakkabıcılık, marangozluk, saatçilik, terzilik gibi iş kollarında çalışarak hayatîyetlerini devam ettirmişler ve Kayseri halkıyla elden geldiği kadar kaynaşmaya çalışmışlardır⁷. Bu kaynaşma 7 Bk. İsa Yusuf Alptekin, **Esir Doğu Türkistan**, İstanbul 1985, s. 4-574; Mehmet Cantürk, **Doğu Türkistan'ın Dünü ve Bugünü**, Kayseri 1991, s. 1-17.

5 Bk. Göde, **age.**, s. 85-140.

6 Bk. Kaşgarlı Mahmud, **Divân-ı Lügat-it Türk**, Kilisli Rifat Efendi, İstanbul 1933, C. I, s. 56-58; Besim Atalay, (TDK), C. I s. 55-59; Faruk Sümer, **Oğuzlar (Türkmenler)**, Ankara 1972, s. 201-215; Göde, **Eratnalılar**, s. 146-152.

ve dostluk kurmada, Kayseri Doğu Türkistanlılar Vakfı'ndan başta Mehmet Cantürk, Kayseri Kültür Derneği ve Erciyes dergisinden başta Av. Nevzat Türkten ve Âlim Gerçel olmak üzere pek çok kişinin el ve gönül birliği rolünün büyük olduğu söylenebilir.

Doğu Türkistan davasının ve Türklük dünyasının büyük liderlerinden olan merhum İsa Yusuf Alptekin 1967'den başka, 24 Mayıs 1991'de Kayseri'ye gelmişler ve 28 Mayıs 1991'e kadar Kayseri'de misafir edilmiş; sohbet ve konferanslarıyla bize Türklük adına çok önemli mesajlar vermişlerdir. Bu konularda hizmetlerine şahit olduğum Mehmet Cantürk, Hamithan Göktürk ve diğer kardeşlerimiz anmaya değer bir gayretin içindedirler. Kayseri'de kaldığım süre içinde ve hâlen Doğu Türkistanlı kardeşlerimizle gönül bağı içinde oldum ve olmaya devam ediyorum. Sağ olsunlar, yayınlarını gönderiyorlar, irtibat hâlindeyiz. Öyle ki, *Sultan Alâeddin Eratna* ve *Eratnalılar* isimli çalışmalarımız Uygur Türkleri tarafından biliniyor, takip ediliyor. Radyo ve televizyon programları yapılıyor. Benimle de hem TRT tarafından televizyon ve hem de Doç. Dr. Erkin Emet tarafından, Sultan Alâeddin Eratna ve kurduğu Eratnalılar ile ilgili radyo programları yapılmıştır. Ayrıca Kültür Bakanlığı 1115/127 sayı ile Türk büyükleri serisinden yayınlanan Sultan Alâeddin Eratna, yine Erkin Emet aracılığıyla Ömercan Nuri tarafından Uygur Türkçesine çevrilerek basılmış ve Doğu Türkistanlı ve diğer okuyucuların hizmetine sunulmuştur. Erkin Emet'ten öğrendiğime göre bu çeviri Doğu Türkistan'da büyük ilgiyle okunmaktadır. Ben bu hizmetlerden dolayı, pek çok memnun oldum ve gurur duydum.

Netice olarak denilebilir ki tarihte bütün dünya Türklüğünün beşiği ve Türk medeniyetinin kaynağı olan Büyük Türkistan'ın doğu kısmını teşkil eden Doğu Türkistan'da; Hun Türkleri, Göktürkler, Uygur Türkleri, Karahanlılar devlet kurmuşlar ve günümüze ışık tutan Ötüken Türk kültür ve medeniyet çevresinin doğup, gelişmesini sağlamışlardır.

1.828.418 km² yüzölçümü ve 35 milyon civarında nüfusu bulunan Doğu Türkistan'ın bugünkü sahibi olan ve kutsal ata toprağının ezeli ve ebedi bekçiliğini yapan Türk boylarından Oğuz, Kazak, Kırgız, Özbek Türklerinin yanı sıra, en kalabalık Türk boyu olan Uygur Türkleri, devlet kurucu ve kültür yapıcı bir boy olarak tanınmışlardır. Doğu Türkistanlı Uygur Türklerinin kültürel faaliyetleri buna en güzel örneği teşkil etmekte ve bize ümit vermektedir. Bugün burada üç gün, on oturumda tebliğ sunan akademik kadronun pek çoğunun Uygur Türkü olduğunu görmekten çok mutlu olduğumu ve bu faaliyetlerin birlik ve beraberlik içinde devam etmesini dileyerek, teşekkür ve saygılarımla sözlerimi bitiriyorum⁸.

ÇİLE ÇİSELETEN YAĞMUR

Nûr getir bize ne olur
Çile çiseleten yağmur.

Nice zaman yalnız kaldı
Ahzân hânesinde billûr.

Sözlerimiz çöl kaktüsü
Gözler nergis gibi mahmûr.

Âmâl gurbetini sarmış
Çepçevre diken diken sûr.

Bu serâp ufuklarında
Hayâlimiz kırık fağfûr.

Yağmur yağmur, bulut bulut
Nûr ver bize Allah'ım, nûr.

Önder ÇAĞIRAN

8 Bk. Kemal Göde, "Dünden Bugüne Kayseri'ye Gelen Uygur Türkleri", **Türk Dünyası Tarih Dergisi**, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, Kasım 1992, s. 43-49.

DESTE DESTE DERTLİ ÇİLEKEŞ ÂŞIK FERRAHİ

Dr. Halil ATILGAN

*“Ferrahi bir uğrak verdik dünyaya
Bazı atlı gezdik bazı da yaya
Elveda etmeye helâlleşmeye
Sabah sabah hoş geldiniz haneme”*

Mızrabını sazının tellerinde hoyratça gezdiren adam her nağmede ömründen bir zaman dilimini cömertçe önümüze seriyordu ve diyordu ki:

*“Neler geldi girdi benim düşüme
Felek bu dertleri taktı peşime
Bir yazı yazın ki mezar taşıma
Ferrahi dünyada gülmemiş deyin”*

Evet, Ferrahi kimdir? Âşık Ferrahi’nin babası Mustafa Ergat, Siirt Eruh Kazası Kever Köyündendir. 1914-1918 yılları arasında memleketinden göç ederek Adana Ceyhan Kazası Kurtkulağı Köyüne yerleştiği bilinmektedir. Bu köyde hayatını kazanmaya çalışan Mustafa Ergat, çok kısa zamanda kendisini köy ahalisine kabul ettirir ve sevilen biri olur. Hele zamanın şöhretli zenginlerinden hemşehrisi İbrahim Koruklu ile tanışınca yıldızı iyice parlar. İbrahim Koruklu onu Ceyhan’da mahalle bekçiliği görevine getirtir, ardından da Ceyhan’ın Küçük Mangıt Köyü’nden bir kızla evlendirir.

Hemşehrisi İbrahim Ağa’nın gözüne girmeyi başaran Mustafa Ergat, onun sayesinde Ceyhan’ın sevilen ve sayılan bir siması olur. Fakat bu arada Küçük Mangıt Köyünden evlendiği karısı ölür. Karısını kaybeden Mustafa Ergat yine İbrahim Koruklu tarafından, bu sefer de Ceyhan’ın Kıvrıklı Köyünden Osman Metin (Çingil Osman)’in bacası Emine ile evlendirilir. Mustafa Ergat’ın bu hanımdan 1934 yılında Mehmet Ali, (Âşık Ferrahi) sonra da Sabiha olmak üzere iki çocuğu dünyaya gelir. Mustafa Ergat’ın hayat çizgisi İbrahim Ağa’nın ellerinde yükselmeye devam etmektedir. Artık Mustafa Ergat Ceyhan’ın tütün kolcusudur. Bu görev ona daha büyük bir çevre ve ün kazandırır. Ancak, Mustafa Ergat görevinin şuurunda bir tütün kolculuğu sevdasına kalkışınca işler tersine döner ve bir gün, bilerek ya da bilmeyerek, zamanın tanınmış zengini İbrahim Koruklu’nun

adamlarını kaçak tütün satarlarken yakalatır. Böylelikle Ağa’ya ihanet etmek gibi büyük bir çılgınlığa düşen Mustafa Ergat feci şekilde dövülür. Yediği dayak sonucu aklını oynatır ve bir gün evini barkını terk ederek, çeker gider. Ceyhan’a bir daha da dönmez. Onun için nerede, ne zaman öldüğü dahi bilinmemektedir. Babasının gidişinden çok kısa bir süre sonra annesini de kaybeden Mehmet Ali’yi ve kız kardeşini, dayısı Osman Metin (Çingil Osman) yanına alır. Daha 7-8 yaşlarındayken hayatın cilvesi ona başka bir dünyanın kapısını aralar. Mehmet Ali, köy tarafından Halil Turan’a besleme olarak verilir. Halil Turan’ın kapısında uzun bir zaman çobanlık yapan Mehmet Ali’nin işe yatkın olduğunu anlayan dayısı onu tekrar yanına alır. Bu sırada kız kardeşi de evlenir. Artık tamamen yalnızdır. Köyün sığırlarını güderek, traktör sürerek ekmeğini kazanmaya çalışır.

Derler ki Çoban Mehmet Ali on iki yaşındayken bir gün, bir rüya görür. Rüyasında bir kıza âşık olur. Bu aşk onu âşık yapar; sığır gütmeye yaran değneğini saz yapar, dilini açar, gönlünü kanatlandırır, onu Âşık Ferrahi” yapar. Aşığımız, bir yandan yaşamaya, ekmeğini kazanmaya çalışırken bir yandan da dağda, bayırda, kumda bir başına alfabenin hem eskisini hem de yenisini sökmeye çalışır. Başkaları için zor olan, onun için hiç de zor olmamıştır. Gayretleri sonunda Karacaoğlu’nın, Kerem’in, Âşık Garip’in kitaplarını okuyabilecek duruma gelir. Hatta sadece aşk hikâyeleri, şiirleri okumakla kalmaz, yazmaya da başlar. İlk şiirlerini bir defterde toplar. Bu deftere “Mahzun Çocuk” adını verir. Fakat ne yazık ki, bu defter günümüze kadar ulaşamaz.

1954 senesinde Âşık Ferrahi İstanbul’dadır. Ayazağa ve Zeytinburnu Süvari Bölüğünde askerdir. Ancak askerliği sırasında tüberküloz hastalığına yakalanır. Hava değişimi için köyüne gönderilir.

Fakat hastalık geçmediğinden, tekrar asker ocağına dönemez. Bu hastalık Ferrahi'nin hayatında adeta yeni bir dönemin başlangıcı olur. Asker ocağına bir daha dönemeyen Ferrahi'nin verem olduğunu anlayan dayısı, çocuklarını bu bulaşıcı hastalıktan korumak için, onu evinden uzaklaştırır. Bu yüzden Ferrahi de köyünü terk eder, ya da terk etmek zorunda kalır. İlk gittiği yer Ceyhan'dır. İlk gördüğü dostu Hamit Zorba. Hamit Zorba, çalıştığı çiftlikte ona da bir iş ayarlar. Ferrahi, bir müddet burada çalışsa da traktör sürmek pek işine gelmez. Çünkü o "Mahzun Çocuk"una yeni şiirler ekleyecektir, yeni türküler çıkaracaktır.

Sene 1958'dir. Elinde Kayserili Ömer Usta'nın yadigarı sazı ile varır gider Ceyhan'daki Şevket Eser'in saz evine. Saz çalmadaki ilk marifetini, yani Şevket Eser'in tabiriyle "gam yapmasını" öğrenir. Bu çalışmalar yavaş yavaş, ama daha bilgili ve şuurlu bir şekilde Ferrahi'nin rotasını âşıklar dergâhına yöneltir. Artık âşığımız saziyla, sözüyle ve korkunç kaderi ile bir başına ömür sürmeye başlar. Nereye, ne zaman gideceği; kime, nasıl uğrayacağı belli değildir. Çünkü o:

*"Neyleyim serveti, neyleyim malı
Şimdi bir serseri Ferrahi'yim ben" der...*

Âşık Ferrahi'nin hayatının bundan sonraki dönemlerine baktığımızda, onu türlü dertlerle, hastalıklarla, sevinçlerle iç içe bir hayat kavgasında görürüz. Zaman zaman tıpkı diğer âşıklar gibi o da kendisini ispat etmek için "âşıklar meydanı"na çıkmaya başlar. Düzenlenen şenliklerde, saziyla sözü dost olunca, Âşık Ferrahi'nin bütün yurt köşelerine yayılan haklı şöhreti ortaya çıkar. Bu sırada Adana'nın Kürkcüler Köyünde bir düğün gecesini, görüş tanıştığı akrabadan bir kıza gönül verir. Kısa bir süre sonra alıp kaçıran kıza, getirir köyüne, 1959'da onunla evlenir. Sırasıyla biri kız, ikisi erkek üç çocuğu olur. Kızına anasının adını (Emine), ikinci çocuğuna babasının adını (Mustafa), son çocuğuna ise Konya Âşıklar Bayramı'nda tanıştığı Fevzi Halıcı'nın isteği üzerine, Mevlana'nın Türbesi yakınında mezarı bulunan Konyalı şair Şem'in adını verir.

1960-1961 yılları arasında dayısından kalan 35 dönümlük tarlasını satarak Kıvrıklı Köyünden

Adana'ya göç eder. Sinanpaşa Mahallesi Kışla Caddesinde bir saz evi açar. Burada bir yandan bu işin meraklılarına saz dersi vermeye çalışır, bir yandan da plak satarak geçimini sağlar. Bu çalışmalar Adana'daki sanat çevresi tarafından ilgiyle takip edilir. Hatta başta Adana Radyosu olmak üzere İzmir ve İstanbul Radyolarında programlar yapar. Yaptığı programlarda okuduğu "ela gözlü nazlı yâri, ah neyleyim gönül senin elinden ve hasta gönlüm divanedir durmuyor" adlı türkülerini çok ünlenir. Türkülerinin ünlenmesi onun Anadolu'ya dalga dalga yayılmasına vesile olur. Ancak Ferrahi'nin mutluluk yıldızı pek fazla ömürlü olmaz. Çünkü askerdayken yakalandığı verem hastalığı günbegün kendisini iyice hissettirmeye başlar. Her gün biraz daha artan dertlerinin acısıyla yalvarır Allah'a:

*"Der Ferrahi takat kalmadı bende
Her türlü yareler açıldı tende
Yarap bu derdimin dermanı sende
Bu derdime çare çare Allah'ım"*

Bu çaresizlikler içerisinde biricik kızı Emine'ye beş yaşındayken hem okuma yazmayı hem de saz çalıp türkü söylemeyi öğretir Ferrahi. Ama dertler daha gaddar, daha acımasız olmuştur artık. Kötünün kötüsü, beterin beteri gırtlak veremi.

*"Der Ferrahi kime diyem hâlimi
Konuşurken sakat ettin dilimi
Yara açtın göğsüme büktün belimi
Vücudumu delik delik eyledin"*

Evet, çalıp söyleyen, konuşan, minarelerden ezan okuyan bir Ferrahi yok artık. Sakat olan bir dilin bedeni var. Sessiz ve işaretlerle konuşan bir beden. Buna rağmen Ferrahi yine metanetini yitirmez. Zira kendisinin sazı ve Emine'sinin sesi vardır. Var olanları değerlendirir. Kendisi çalar, Emine okur türkülerini. Artık Ferrahi bir ama kızı onun değneği olmuştur. Bu beraberlik alır götürür onları, ilden ile, dilden dile ve 1967'de ikincisi yapılan Konya Âşıklar Bayramı'na. Kendisinin çalıp kızının okuduğu "Ela gözlü nazlı yâri" türküsüyle türkü dalında birinci olarak Mihri Hatun, 1968'de ise yine kızıyla beraber türkü dalında Köroğlu birincilik ödülünü almaya hak kazanırlar. Şanına şan katan birincilikleri onun daha da geniş kitlelere sesini duyurmasına sebep olur. Ama ne yazık

ki dertler bir türlü bırakmaz yakasını “bahtı kara Ferrahi’nin”. 1969 senesi 22 Nisanında, hayatının en verimli çağında, daha 35 yaşında iken göçer gider bu dünyadan. Geriye otuz beş yılın bela dolu bir hayat hikâyesinin kahramanını bırakır. Gün görmeden, murat almadan Eminesine kavuşmadan kara toprağa gömülür. Geriye Emine’den doğan, Emine’ye âşık olan, kızına Emine adını veren çilekeş bir Ferrahi kalır bize.

Kızı Emine; Emine Ferrahi adıyla onun adını yaşatmaya, türküleriyle, destanlarıyla geçmiş günümüze taşımak için babasının yolunda hızla ilerlemeye çalışır. Adana gazinolarında, çay bahçelerinde, babasının türkülerini okuyarak yoluna devam eder. Müthiş bir ses güzelliğine sahip olmasına rağmen şansı yaver gitmez. Güzelim sesi istediği gibi kullanamaz. Zira elinden tutanı yoktur. Kimsesizdir. Buna rağmen o yılmadan yolunda ilerlemeye devam eder. Müzik piyasasının kaplanlarına av olmamak için elinden gelen gayreti gösterir. Bu zaman içinde bir evlilik yapar. Bu evlilikten bir kızı olur. Fakat ne acıdır ki yaptığı evlilik ayrılıkla sonuçlanır. Annesinin evlenerek Kıbrıs’a gitmesi işini daha da güçleştirir. Bu zaman içinde başını taştan taşa vurur. Ceyhanlılardan, Kıvrıklılardan, Sinanpaşa Mahallesi sakinlerinden, Adanalılardan bir el uzansın ister. Ama maalesef Âşık Ferrahi’nin yadigârı olan kızı Emine’ye hiçbir el uzanmaz. Hayatla boğuşmaya devam ederken babasının hastalığına yakalanır. O da babası gibi:

*“Yarap bu derdimin dermanı sende
Bu derdime çare çare Allah’ım”*

diyerek Allah’a yalvarır. Fakat yalvarış, yakarış boşuna. İlaç parası yok. MR parası yok. Sağlık güvencesi yok. Emine Ferrahi için her şey para. Para da onda yok. Kısaca “Yok yok yoka karışmış tuz yok sabun yok.” İşte bu yokluklar deryasında o da yok olur gider. Evet, Emine Ferrahi babasının yolunda yürürken hastalık onu da çeker alır yanına. İflah olmaz. Babası gibi o da bu dünyadan murat almadan kara toprağa gömülür.

*“Gül, gül dedi bülbüle...
Bülbül gülmedi gitti...
Gül bülbüle bülbül güle
Yâr olmadı gitti...”*

GÜMÜŞHANE’DEKİ BAZI KÖY ADLARIYLA İLGİLİ GÖRÜŞLER

Semih İPEK

Kadim Türklük bölgelerinden biri olan Gümüşhane’nin her köyünün, her yaylasının adı ayrı bir önem arz etmektedir. İşte bu yüzden ki bu bölgenin köy adlarını inceleme ihtiyacı hissettik.

Yer adlarının araştırılması noktasında muhterem hocam Selahattin Tozlu, iki hususa dikkat edilmesi düşüncesindedir:

1. Bir yer adının etimolojisi incelenecekse bu adın kökeni ilk önce Türkçe’de aranmalıdır.

2. Türkiye’de bulunan yer adlarının büyük oranda benzerleri ata yurdumuz Türkistan’da da bulunmaktadır.

Biz de hocamızın bu düsturuyla hareket ederek köy adlarını incelemeye çalıştık. İncelemede Gümüşhane’deki bütün köyleri yazmayıp numune olarak yalnız birkaç köy adı üzerine çalıştık.

Metinde geçen kısaltmalar:

(DS) : Türk Dil Kurumu; Türkiye’de Halk Ağzından Derleme Sözlüğü, I-XII, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1975.

(KTS) : Toparlı, Recep - Vural, Hanifi - Karaatlı, Recep; Kıpçak Türkçesi Sözlüğü, (2. Baskı), Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2007.

(DLT) : Ercilasun, Ahmet B. - Akkoyunlu, Ziyat; Dîvanû Lugâtî’t - Türk, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2014.

Babuş: Kıpçak Türkçesinde “nine” demek olup bu söz bugün Rusçada da aynı anlamda, “Babuška” olarak kullanılmaktadır.

Uğuz: Türklerin büyük boyu olan “Oğuz”un değişik bir biçimidir. Oğuz ile aynı anlamdadır¹.

Sadak: Bu söz Türkiye Türkçesinde okların konulduğu kap anlamında olup Kazak Türkçesinde yay anlamındadır². Bu adla ilişkili olarak Gümüşhane’de Sadağlı adında bir başka köy de bulunmaktadır.

1 L.N. Lezina - A.V. Supernaskaya; Bütün Türk Halkları, Selevge Yayınları, İstanbul 2009, Oğuz maddesi.

2 Kenan Koç, Ayabek Bayniyazov, Vehbi Başkapan, Kazak Türkçesi Türkiye Türkçesi Sözlüğü, Akçağ Basım Yayın Pazarlama A.Ş., Ankara 2003, Sadak maddesi.

Sıgırlık: Türkçe olduğu belli olan bu köy adı büyük olasılıkla Sığır/Sağır adlı av törenlerinden gelmektedir (DLT). Bu sözün diğer anlamı da sürgün avında hayvanların biriktikleri yer olarak kaydedilmektedir.

Tarhanas: Bu yer adı büyük olasılıkla Hazar'ın kuzeyinde bulunan ve diğer bir adı da Hacı Tarhan olan Astragan'dan hece göçüşmesi ile ortaya çıkmıştır.

Dölek: Bu ad Dede Korkut hikayelerinde geçen Eylik Koca oğlu Dölek Evren ile ilgilidir. Dölek adının anlamı da sakin, uysal, itaatli olarak geçmektedir³. Ayrıca bu sözcük Kıpçak Türkçesi sözlüğünde; vakarlı, temkinli, şerefli olarak kaydedilmiştir.

Daman Oluğu: Bu söz çeşitli yörelerde aynı söyleyişle, farklı anlamlarda kullanılmaktadır. (Bkz. DS "Daman")

Daman: 1) Kira ile tutulan ekili bağ bahçe. 2) Sığırın kaburga kemiklerinden karın kısmına kadar olan etleri. 3) Güç, kuvvet

Günbatur: Bu adı Gün Han adında aramayı uygun gördük. Gün Han, Oğuz Kağan'ın altı oğlundan biridir. Aynı ad Düsturname'de başka bir olay kurgusuyla geçer⁴. Batur ise kahraman demek olup Batır, Bahadır olarak ta kullanılmaktadır.

Pumpulak: Bu adı pum/pun+pulak olarak düşündük. Pum olarak geçen söz büyük olasılıkla ilk başta "pun" biçiminde idi. Pun sözünün anlamına bakacak olur isek.

Pun: (DS) Kuş yuvası (Kaptanpaşa köyleri, Çayeli, Rize; Bitlis; Elazığ).

Pun: (DS) Yaylada kullanılan eşyaları, yayladan göç ederken saklamaya yarayan mağara (Hemşin ve köyleri, Rize).

"Pulak" sözü ise zannımızca ilk başta Bulak iken zamanla birleştiği Pun sözünün etkisiyle zamanla patlayıcı bir hâl alıp pulak sözüne dönüşmüştür.

Eneköy: Bu köyün adında bulunan ene sözü Kırgız Türkçesinde "ana" demektir⁵. Bu adla kurulan bir diğer ad ise Yenisey'dir. Yenisey adının

Türkistandaki söylenişi enesay olup ene, ana; say ise nehir, çay demektir.

Yapaz: Bu söz çeşitli yörelerde başka anlamlarda kullanılmaktadır. (Bkz. DS "Yapaz" maddesi) Bu anlamlar: 1) Kalın, kısa ağaç. 2) Toprağı bir yana yatırmak için saban eğeğinin üstüne takılan kalınca tahta. 3) Çimli ve sert topraklar için kullanılan saban 4) Boynuzu arkaya yatık öküz, manda. 5) Biçimsiz, kusurlu. 6) Koca kulaklı.

Bu açıklamalardan şunu çıkarabiliriz: Yapaz adı büyük olasılıkla eğimli olan yer için kullanılan bir addır.

Dandı: Bu adın yapısını Dan+dı olarak düşündük.

Dan sözü, Kıpçak Türkçesinde "Sabah vakti, tan vakti." olarak geçmektedir. -dı eki ise Türk dillerinde -lı eki ile aynı işlevde kullanılmaktadır. Bu tespitten çıkarılabilecek anlam; Dandı adı, Tanlı sözünün başka bir söyleyişidir.

Bandırlak: Bu ad büyük bir olasılıkla Bayındır adıyla ilgilidir.

Bayundur: (DLT) Oğuz boylarının üçüncüsü.

Bayındur: Dede Korkut Kitabı'ndaki Oğuzların hanı, hanlar hanı Bayındur Han.

Bayındır: Gelişip güzelleşmesi, hayat şartlarının uygun duruma getirilmesi için üzerinde çalışılmış olan, mamur.

Bandırlak adı ise zannımızca Bayındırlık adının zaman içinde aldığı biçimdir.

Kuzan: Bu ad tahminimizce Dede Korkut hikâyelerinde Ense Koca oğlu Okçu Kuzan ile ilgilidir⁶. Bu adın diğer bir söyleniş biçimi de Kozan olup Gümüşhane'de bu adla da köy bulunmaktadır. Ayrıca bu iki ad (Kuzan-Kozan) Kalarcet ve Şavşet bölgelerinin ulu beği Kıpçaklı Guzan ile de ilgilidir⁷.

Ayrıca Guzan adıyla Türkmenlerin, Kuzan adı ile de Başkurt ve Karakalpak Türklerinin bir boyu mevcuttur⁸.

6 Orhan Şaik Gökyay, *age*. s.861.

7 M. Fahrettin Kızıoğlu, (Yukarı Kür ve Çoruk Boylarında) Kıpçaklar, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1992, s.132.

8 L. N. Lezina - A.V. Supernaskaya; *age*. Guzan ve Kuzan maddesi.

3 Orhan Şaik Gökyay, *Dedem Korkudun Kitabı, Kabalcı Yayınevi, İstanbul 2006, s.849*.

4 Orhan Şaik Gökyay, *age*. s. 731-732.

5 K. K. Yudahin; Kırgız Sözlüğü, I, (çeviren Abdullah Taymas) Türk Dil Kurumu Yayınları, 4. baskı, Ankara 1998, Ene maddesi.

Rüzgâr, yüksek ve alçak basınç bölgesi arasında yer değiştiren hava akımıdır. Rüzgârı doğuran güç, aradaki basınç farkıdır. Basınç farkı büyüdükçe rüzgâr şiddetlenir. Şiddetli esen rüzgâr; çevreyi, dolayısıyla da insanları olumsuz yönde etkiler. Rüzgârın durması için bir beklentiye girilir. Bununla birlikte, özellikle geçimi tarım ve hayvancılığa dayalı olan kırsal bölgelerde, rüzgârın istenilen zamanda ve seviyede esmesi de önemlidir.

Geçmiş dönemlerde, tabiatın sırrını çözemeyen insanoğlu, zamanla ortaya çıkan tabii afetleri (deprem, sel, fırtına, kuraklık, ay-güneş tutulması vs.), Tanrı'nın bir cezası olarak addetmiş ve korunmak için bir takım ayinlere, törenlere başvurmuştur. Mitolojiden efsaneye, inanışlardan törenlere kadar halk kültürü ile ilgili örnekler incelendiğinde, temelinde sebebi bilinmeyen tabiat güçlerine karşı bir mücadele ve temenninin yer aldığı açıkça görülür (Şimşek 2003:78).

Anadolu'da kuraklığın arttığı günlerde, yağmur duası geleneğine bağlı olarak çocuklar tarafından “çömçe gelin”, “bodi bodi”, “dodi dodi”, “godu godu” vs. yağmur yağdırmak ya da günlerce yağın yağmurun ve çöküp kalan sisin sona ererek güneşli günlerin başlaması için Trabzon yöresinde “kuçkuçura”, Rize’de “babra bubrik” adıyla oynanan oyunlar eskiden bu yana bilinmektedir (Şimşek 2003: 80, Duman 2007: 432-442).

Taşeli yöresinde de çevreye zarar veren rüzgârı durdurmak ya da esmesi gerektiği hâlde esmeyen rüzgârı yeniden estirmek için bir takım tören ve pratiklerin yapıldığı tespit edilmiştir. Bunlardan bazılarını şu şekilde sıralayabiliriz:

Bozyazı'nın Elmakuzu, Tersakan, Demirosluk yaylalarında küçük bir hortum görüntüsü vererek etrafı toza dumana katan rüzgâra “gamaz” ya da “şeytan düğünü” adı verilir. Gamazın bir gözünün kör olduğuna, estiği yöne doğru “Bizde kız yok, kız vermeze git” diyerek taş atılırsa, diğer gözünün de kör olacağına ve esmeyeceğine inanılır (K.11).

Bozyazı'nın Tekmen Mahallesinde, poyraz bir-

kaç gün estikten sonra etkisini kaybedince “Poyraz durdu” denilmemelidir. Yoksa poyrazın, kırmızı gözlü yaşlı karısına, “Karı bizi bekleyip oturuyorlar, sen arkadan pabuçları da al gel” diyerek tekrar esmeye başlayacağına inanılır (K.11).

Silifke’de harman düvenle sürüldükten sonra yabayla savrulacağı zaman rüzgârın yardımına ihtiyaç duyulur. Hava durgunsa hayatta olan kırk kösenin adı belirlenir. Kırk köse adamın adları birer birer sayılarak bir kargıya kırk kertik atılır ve bu kargı ocakta yakılırsa rüzgârın çıkacağına inanılır. Aynı uygulama güz gelince de yapılır. Bu mevsimde yağmurların erkenden başlamaması, bunun yerine deniz yelinin esmesi istenir. Çünkü hasat edilen yerfıstığının kısa sürede kuruması için deniz yelinin çıkması gerekir. Yerfıstığı ve gazeli hasattan sonra yağmur altında kalırsa çürüyerek çiftçiye zarara uğratar (K.19).

Anamur’un Evciler Köyünde şiddetli yağın yağmurun nedeni birilerinin nazar etmesine bağlanır. Bir kargı ortadan ikiye ayrılır, nazar değdiği inanan kişilerin adları söylenerek kargının kenarına, kişi sayısınca kertik atılır ve bu kargı ocakta yanan ateşin ortasına dikilir. Kargının düştüğü yöne göre yağmurun yağmaya devam edeceği ya da poyraz çıkacağı tahmin edilir (K.8).

Aydıncık’ın Duruhan Köyünde “gavcar” yakılırsa rüzgâr çıkacağına inanılır. Gavcar; iki metreye kadar boyanabilen, gövdesi hafif ve lifli, sarı çiçekli bir bitkidir. Büyükler rüzgârın çıkmasını istemiyorlarsa çocukların gavcar yakmasına karşı çıkarlar. Diğer taraftan rüzgârın esmesi isteniyorsa da gavcar yakılır. Aynı köyde saban oku yakılırsa poyraz çıkacağına inanılır (K.16).

Anamur’un Çaltıbüğü ve Sarıağaç köylerinde poyrazın durması için, evin ilk erkek çocuğuna bir kargı verilir, ocakta yakıtılır (K.18, K.2).

Silifke’de poyraz esmeye başlayınca kırk gün kırk gece eseceğine inanılır. Poyrazın kesilmesi isteniyorsa, iki evlilik yapmış bir kadının ocağından sacayağı, ondan habersizce alınarak ırmağa atılır,

ya da kadının evinin arkasına çatal bir kazık dikilir. Ayrıca dul bir kadının evinin arkasında bulunan sacayağının içinden bir köpek yavrusu geçirilir. Bu sayede poyrazın duracağına inanılır (Alptekin 2007: 26).

Anamur'un Yukarı Kükür Köyü Bakara Mahallesi'nde buğday, ambarlara dökülmeden önce toprak damlarda kurutulur, daha sonra kalburda elenir, içindeki ince çöpler, ot tohumları ayıklanır. Bu sırada havada esinti yoksa buğday eleyen kadın kalburu kafasının üstünde kaldırır, "Gel ortağım gel!" diyerek rüzgâra seslenir (K.10).

Yazımızda, bu törenlerden biri olan, daha çok çocuklar tarafından oynanan "yel yelemeç" oyununu anlatmak istiyoruz. Bu oyuna Alanya'nın Samsa, Eşekkırdığı, Kadıkayası yaylalarında "yelli yelemeç"; Anamur'un Kaş, Saren, Çamurlu, Tamtır, Çukurpınar ve Abanoz yaylalarında "yel yelemeç"; Çamlıpınar Köyü ile Sığırlık yaylasında "yelden yelemeç", Gayalı yaylasında "küllüce yelemeç", Anamur'un Berem, Bozyazı'nın Ardıç yaylasıyla Gülnar'da "yel yelemeç"; Bozyazı'nın Tekmen Mahallesi'nde "yelmik", Bozyazı'nın Çoğoluk yaylası Cevizli Koyağı Mevkiinde "yel yelemek"; Aydıncık'ın Duruhan Köyünde "lelle", Eskiörük Köyünde "yel yelemesi", Silifke'de ise "yeldirme" adı verilir (K.1, K.2, K. 5, K. 7, K.15, K. 16, K.20, K. 21, K. 22, K. 23, K. 24, K.25).

Çocuklar tarafından oynanan "yel yelemeç" oyunu üç aşamada incelenebilir: 1. Hazırlık, 2. Oyunun oynanması, 3. Toplanan yiyeceklerin pishirilip yenmesi.

1. Hazırlık: Yazın yaylada rüzgârın şiddetini artırarak fırtınaya çevirdiği ve uzun süre esmeye başladığı günlerde çocuklar -büyüklerin de isteği üzerine- bir araya gelerek "yel yelemeç" oynamaya karar verirler. Oyun kız ve erkek çocuklar tarafından karışık olarak oynanır. Oyuncu başı genelde erkek çocuklar arasından seçilir.

Anamur'un Kaş ve Saren yaylalarında çocuklardan birinin yüzü, kazanın altından alınanisle siyaha, başka bir çocuğun yüzü de bazen yoğurtla karıştırılan unla ya da külle beyaza boyanır. Boyunlarına davar çanı takılır, omuzlarına 10 cm çapın-

da, 3-4 metre uzunluğunda düzgün bir sırtık konur. Sırtığa çarık, davar çanı, ipe dizilen deve dışkıları (daha sonra ipin iki ucu birleştirilerek sırtığa ve sırtığı taşıyan çocukların boynuna kolye gibi asılır), kırmızı ve beyaz başta olmak üzere çeşitli renklerde bezler, içi külle dolu kese ya da tülbent bağlanır. Sırtığın ucuna da nar ya da elma takılır (K.1, K.2, K.6, K. 9, K. 17, K.25).

Bozyazı'nın Ardıç yaylasında birinin gözlerine bez bağlanır. Elinde seyrek dokulu bir kese bulunur. Keseye elekte elenmiş ince kül katılır. Başka birinin yüzü isle siyaha boyanır (K.21).

Aydıncık'ın Eskiörük Köyünde çocuklardan birinin başında "ala tellik" adını verdikleri bir şapka olur (K.12).

Anamur'un Çamurlu yaylasında iki metre uzunluğundaki bir ipin ortasına eski bir ayakkabı bağlanır, oyun sırasında uçlarından tutulan ip, iki kişiyle taşınır (K.3, K.23).

Anamur'un Gayalı ve Sığırlık yaylasında ala yazmadan, Berem yaylasında ise dağarcıktan kese yapılarak içine kül katılır. Bir değneğin ucuna kese bağlanır. Sığırlık yaylasında oynanan oyunda çocuklardan biri süpürgeci olur. Elinde "tırmık" denilen dikenli bitkinin dallarından yapılan bir süpürge vardır (K.22, K.24, K.25).

Aydıncık'ın Duruhan Köyünde eskimiş bezler birbirine bağlanıp sarılarak top hâline getirilir. Bazen bu top tek parça bezin içine saman katılarak yapılır. Oyun sırasında bir gavcar sopasının ucuna bağlanan top yakılır (K.16).

Anamur Çukurpınar yaylasında ve Gülnar'da bir değneğin ucuna bayrak yerine geçen bez bağlanır. Bayrağı öndeki oyuncu taşır (K. 13, K.23).

Yörük obalarında üç beş gün poyraz esip, soğuk çıkınca çocuklar toplanır. Bir sırtığın ucuna birkaç çan (alın çanı), devenin pislighi (gilli), iki soğan (biri ak, diğeri al) geçirilir. Bunu bir çocuk eline alır, diğeri bir çocuğun elinde tuz kesesi vardır, üçüncüsünün arkasına yastık sarılır (Eröz 1991: 34).

Çocuklar evlerden toplayacakları unu katmak için dağarcık, tuzu koymak için tabak, yağı koymak için stil, hamuru yoğurmak için de leğen alırlar.

2. Oyunun Oynanması: Oyun için hazırlıklar tamamlanınca boyunlarında çan ve deve pislğinden yapılan kolyelerin takılı olduğu çocuklar ile sırgı, ipi, içi külle dolu dağarcığı, bayrağı taşıyan çocuklar en önde, diğerleri arkada, ellerindeki stil, tabak ve leğenleri birbirine vurarak, çanları sallayarak, ev ev dolaşırlar, her evin önünde, hep bir ağızdan “yel yelemeç” tekerlemesini söylerler:

*Yelli yelemeç
Bulgur bulamaç
Verenin altın başlı bir oğlu olsun
Vermeyenin yağır başlı bir kızı olsun.
(Alanya, Gönüllü 1992: 29)*
*Yelden yelemeç
Külden bulamaç
Verenin oğlu olsun
Vermeyenin burnu yirik bir kızı olsun.
(Çukurpınar Yaylası/Anamur) K.13, K. 23*

*Yelden yelemeç
Undan bulamaç
Yelini al
Karaman’a kaç.
(Kaş Yaylası/Anamur) K.1*

*Yel yelemeç
Bal bulamaç
Kızını al
Dağa kaç.
(Kaş Yaylası/Anamur) K.1, K.9*

*Yerden yeremez
Ala telliğimi alamaz
Damda kızım var
İçerden alamaz.
(Lenger Köyü/ Bozyazı) K.4*

*Yel yelemesi
Yeldi geldi.
Alaca telliğimi
Aldı geldi.
Veren versin
Vermeyenin evini
Gamaz kürüsün.
(Eskiyörük/Aydıncık) K. 12*

*Yel yelemes
Yeldiriver
Cavır kızının
Fesini aldırır.
(İnceoğlu 2002: 59)*

*Yel yelemes,
Yel bura gelemes
Poyrazın ebesi ölmüş.
(Eröz 1991: 34)*

Tekerleme bitince, evlerden çocuklara, yağ, bulgur, un, bal, peynir verilir. Bu yiyeceklere Anamur’un Saren yaylasında genel olarak “ülü” denilir (K.2).

Oyun, Aydıncık’ın Duruhan Köyünde “lellel” adıyla oynanır. Oyuna her evden bir çocuk katılır. Sesi iyi çıkan çocuklardan biri önde olur. Elindeki gavcar sopasının ucunda bağlı olan bez top yakılır. Top, yavaş yavaş yandığı için, dumanı oyun bitimine kadar devam eder. Sokaklar ve evler dumanla tütsülenir. Bütün çocuklar öndeki oyuncunun liderliğinde “lellel lellel” diye bağırarak köydeki evlerin tamamını dolaşırlar. Evlerden çocuklara, buğday, nohut, yerfıstığı ve oyun sırasında yemeleleri için dışına pekmez sürölmüş, küçük, kalınca bir bazlama verilir ki buna “pisi pisi” denir. Kapıdan ya da eğer açıksa pencereden gavcar sopası içeriye doğru uzatılır, evin içini duman kaplar (K. 16).

Aydıncık’ın Eskiyörük Köyünde, bir haftayı geçen poyraz insanları üşütür. Hayvanlar yaylıma çıkamaz olur. Harman zamanı esen poyraz sapı samanı birbirine karıştırır. Bu yüzden insanlar harmanlarını süremezler. Poyrazın durup daha hafif olan gök yelin esmesi için çocuklar “yel yelemesi” oynarlar (K.12).

Anamur’un Gayalı yaylasında da öndeki çocuğun elinde ucunda kese bağlı olan bir değnek bulunur. Kesenin içi külle doludur. Değnek oyun sırasında aşağı yukarı sallanır, kesenin içindeki kül çevreye yayılır. İstediklerini vermeyen ev sahiplerinin üzerlerine dağarcıktan kül püskürtölür. Sığırlık yaylasında süpürgeci olan çocuk evlerin önünü çalı süpürgesiyle süpürür (K.22, K. 24).

Anamur'un Kaş yaylasında çocuklar istediklerini vermeyen evler için "yel dol" derler, evin önüne ya da dumanı tütmeyen bacadan içeriye kül, ocaklarına tuz atarlar. Dumanı tüten bacadan güğümle su dökerler (K.1, K.6).

Anamur'un Abanoz yaylasında çocuklar evleri dolaşırken yoldan aldıkları tozu havaya doğru serperler (K. 15).

Gülнар'da evler gezilirken hayvancılık yapan her ailenin ahırından deve gübresi ya da koyun gübresi toplanır (Alptekin 2007: 26).

3. Toplanan Yiyeceklerin Pişirilmesi: Bütün evler dolaşıldıktan sonra toplanan yiyecekler (yağ, un, bulgur, tuz, buğday, nohut, bal, peynir, kuncü, yumurta) sondaki evde, meydanda, subaşında, ağaç dibinde, diğerlerine göre yaşı büyük olan bir çocuk ya da en son geline evdeki kadın tarafından yemek yapılarak yenir. Alanya'da yağlı şebit, içli bazlama; Anamur'da pişi, kömbe çöreği, darı unundan bulamaç, bazlama, bükme; Aydıncık'ın Duruhan Köyünde gavurga, Eskiörük Köyünde çörek ve yağda yumurta, Silifke'de ise pilav ve çörek yapılır. Çocuklar yaptıkları yiyeceklerin fazlasını evlere dağıtırlar. Duruhan Köyünde çocuklara bazen yiyecek yerine para verilir ya da toplanan buğday, nohut köy bakkalında satılarak parası çocuklar arasında paylaşılır.

Yörüklerde oyun sonunda yapılan kömbenin bir parçası küle gömülerek yumruklanır. "Poyraz ebemiz öldü" denir. (Eröz 1991: 34)

Oyun bazen rüzgârın çıkması için de oynanır. Silifke'de denize yakın kıyı kesimlerde mayıs ayında harman sürülürken deniz melteminden yararlanılır. Dağların arasındaki köylerde yazın yabıyla harman savrulurken aşağı yel esmiyorsa köyün çocukları bir araya gelir, "yeldirme" oyunu oynarlar (İnceoğlu 2002: 59).

Oysa Göksu Vadisinin bitiminde, nehrin oluşturduğu ovada yer alan Silifke'nin poyrazı meşhurdur, türkülerine kadar girmiştir. Bu yörede poyraza "Mut uğrağı, Silifke durağı" denmesine rağmen, temel geçim kaynağı tarım ve hayvancılık olan Anadolu köylüsünün, doğa koşullarını ihtiyaca bağlı olarak, kendi tarafına çevirme isteğinin güzel bir örneğiyle karşılaşırız.

Anadolu'nun ortasındaki Sivas'ta "kabayeli karşılama" törenlerinde de aynı temenniler görülür. Kabayeli, güneyden gelen ve karları eriten bir güney rüzgârıdır. 18 Şubata kadar kabayeli çıkmazsa küçük, büyük ayrımı olmadan herkes "Kabayeli Düşegi" adı verilen ziyaret yerine giderler. En önde duası makbul bir kişi olur. Gençler, çoraplarını çıkarıp yalınayak karlar üzerinde giderler. Çoluk, çocuk hep bir ağızdan:

*Es kabayelim es...
Karın kökünü kes...
Samanlılar salınır,
Samansızlar yerinir,
Salının samanlılar,
Bir gün güney delinir...*

diye bağırırlar. Gelinler, kızlar ağlaşırlar; çocuklar fırfır adı verilen fırıldakları döndürüp rüzgâr sesi çıkarırlar (Özen 1987: 286).

Konya Hadim'de "Kabak Patlatma Oyunu" adıyla oynanan oyunda bir su kabağının üzerine bilinen ve hayatta olan kırk kösenin adı yazılır. Daha sonra kabak, ocağın içindeki kızgın külün içine gömülür. Kızgın kül içinde kalan kabağın patlaması beklenir, ne zaman patlayacağı belli olmadığı için sohbet esnasında patlayınca ocaktaki küller ve közler dört yana dağılır. Bu oyundan sonra lodos rüzgârı çıkar, karları eritir (Gönen 2011: 176).

Yörüklerde yağmur çok yağınca, ailenin büyük oğlu, bir yaşına girmemiş eşiğin kuyruğundan ufak bir parça kesip, süpürge teli, nar kabuğunu kargıya bağlayıp, ateşte yakar.

*Ben anamın ilkiyim
Kul ardında tilkiyin
Silpik silpik silpiyin
Poyraz dede! Poyraz dede!*

diye bağırır. Yağmur kesilir, poyraz çıkar (Eröz 1991: 35).

Taşeli yöresinde rüzgârı durdurma ya da estirme törenlerinde ritüel kökenli bazı büyüsel uygulamaların olduğu görülmektedir. Çocuklar tarafından oynanan "yel yelemeç" oyunu, her ne kadar, ritüel işlevini kaybederek eğlence karakterine dö-

nüşmüş olmasına rağmen büyüsel özelliğini devam ettirdiği görülmektedir. Oyunda ocak, ateş, kül, un, bulgur, yağ, tuz, süpürge, deve, çan, elma, nar gibi nesnelerin yanında ak, al, kara renklerin bir arada toplanmış olması, bizi İslamiyet öncesi eski Türk inanış sistemine kadar götürmektedir. Yöre- de yapılan araştırmalarda bu oyunun en son otuz, kırk yıl öncesine dayandığı, günümüzde oynan- madığı gibi, adını bile bilenlerin giderek azaldığı tespit edilmiştir. Çömçe gelinde yağmur, kuşkuçu- rada güneş, yel yelemekte rüzgâr için yapılan tö- renler eski Türk inancını yaşatması dışında, çocuk- larda bir amaç uğruna birlikte hareket etme, toplu yemek yeme gibi alışkanlıkların kazandırılmasında işlevselliği olan değerlerimizden biri olarak dikkat çekmektedir.

Kaynak Kişiler

Kaynak kişilerle ilgili bilgiler “adı, soyadı, do- ğum tarihi, doğum yeri, öğrenim durumu, mes- leği” sıralaması göz önünde bulundurularak veril- miştir.

K.1: Abdullah Mantar, 1971, Ormancık Köyü/ Anamur, ortaokul, çiftçi.

K.2: Ali Yağcı, 1942, Sarıağaç Köyü/ Anamur, il- kokul, çiftçi.

K.3: Ali Aslan, 1932, Orhana Köyü/ Anamur, il- kokul, çiftçi.

K.4: Ali Ateş, 1958, Lenger Köyü/Bozyazı, ortao- kul, çiftçi.

K.5: Ali Mert, 1943, Denizciler Mahallesi/Bozyazı, üniversite, doktor.

K.6: Ayşe Karadağ, 1941, Ormancık köyü/Ana- mur, yok, seyyar satıcı.

K.7: Ayşe Toslak, 1939, Kaledibi Mahallesi/Bozya- zı, okur yazar, ev hanımı.

K.8: Bayram Bal, 1943, Evciler Köyü/Anamur, okur yazar, çiftçi.

K.9: Ekrem Kaplan, 1965, Ormancık Köyü/Ana- mur, ortaokul, çiftçi.

K.10: Fatma Çağlar, 1953, Bakara Mahallesi Yukarı Kükür Köyü/Anamur, ilkokul, ev hanımı.

K.11: Feyyaz Balcı, 1990, Akdeniz Mahallesi Tek- men/Bozyazı, lise, öğrenci.

K.12: Hasan Tekin, 1971, Eskiörük Köyü/ Aydın- cık, ilkokul, çiftçi.

K.13: Havva Seymen, 1936, Ortaköy /Anamur, il-

kokul, ev hanımı.

K.15: Hüseyin Çoban, 1937, Çukurabanoz Köyü/ Anamur, ilkokul, çiftçi.

K.16: Mehmet Ali Acun, 1963, Duruhan Köyü/ Aydın- cık, ortaokul, muhtar

K.17: Mehmet Dolu, 1939, Demirören Köyü/Ana- mur, okur yazar, emekli.

K.18: Mustafa Doğru, 1937, Çaltıbüğü Köyü/ Anamur, ilkokul, çiftçi.

K.19: Mustafa İnceoğlu, 1946, Silifke, ortaokul, inşaat ustası.

K.20: Mustafa Şefik, 1944, Demirören Köyü/Ana- mur, ilkokul, işçi emeklisi.

K.21: Mustafa Toprak, 1955, Derebaşı Mahallesi/ Bozyazı, üniversite, emekli.

K.22: Mustafa Uncu, 1957, Akbaş Mahallesi Aşağı Kükür Köyü/Anamur, ortaokul, hizmetli.

K.23: Osman Doğan, 1937, Görpe Mahallesi Yu- karı Kükür Köyü/Anamur, ilkokul, terzi.

K.24: Osman Şen, 1924, Güngören Köyü/Ana- mur, okur yazar, çiftçi.

K.25: Salih Kütük, 1926, Çamlıpınar Köyü/Ana- mur, yok, çiftçi.

KAYNAKÇA

Alptekin, Mehmet (2007); Silifke’de Eski Türk İnanç- larının İzleri, Niğde (Niğde Üniversitesi, Sosyal Bi- limler Enstitüsü, Türk Halk Edebiyatı Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi).

Duman, Mustafa (2007); “Doğu Karadeniz’de Yağmur Duasından Güneş Duasına”, Yağmur Duası Kitabı, Kitabevi Yayınları, İstanbul.

Eröz, Mehmet (1991); Yörükler, Türk Dünyası Araştır- maları Vakfı, İstanbul.

Gönen, Sinan (2011); Geleneksel Konya Köy Seyirlik Oyunları, Kömen Kayınları, Konya.

Gönüllü, Ali Rıza (1992); “Alanya’dan Derlenen Yelli Yelemeç Oyunu”, Erciyes S 178, s. 29.

İnceoğlu, Mustafa (2002); Silifke Çocuk Kültürü ve Çocuk Oyunları, Taşeli Vakfı Yayınları, Silifke.

Özen, Kutlu (1987); “Divriği Köylerinde Ekin Salavat- lama ve Kabayele Karşı Gitme Törenleri” III. Mil- letlerarası Türk Folklor Kongresi Bildirileri, Anka- ra, 284- 286.

Şimşek, Esmâ (2003); “Anadolu’da Yağmur Duasına Bağlı Olarak Oynanan Bir Oyun: Çömçeli Gelin” Millî Folklor, Yıl 15, S 60, s. 78-87.

Bir ara Milliyet Blogta Feyzi Halıcı'dan kısaca söz etmiş ve bir şiirine yer vermiştim. Bana gelen yorumlar arasında bir okuyucum şöyle diyordu: "Hocam Şair Feyzi Halıcı'yı detaylı olarak tanımak istiyorum." Hayret etmiştim doğrusu. Konyalı usta şair, halk bilimci, araştırmacı yazar ve şair olarak tanıdığımız Feyzi Halıcı'yı tanımayan var mı?

Şair Feyzi Halıcı yaklaşık 59 yıldır Çağrı Aylık Sanat ve Folklor Dergisi'ni çıkarıyor (1957). Çağrı'nın isim babası ünlü şair Fazıl Hüsnü Dağlarca'dır (1914 - 15 Ekim 2008). Feyzi Halıcı ilerlemiş yaşına rağmen bütün maddi ve manevi imkânlarıyla Çağrı dergisini çıkarıyor. Hem de aylık ve tertemiz bir baskı ile. Şu anda elimdeki Çağrı dergisi: Yıl: 59, sayı: 665, Nisan 2015 olarak görünüyor.

Kitaplığımı süsleyen ve masamın üzerinde bulunan Feyzi Halıcı'nın yeni yayımladığı ŞİİRLER DÖRTLEMELER adını taşıyan kitabından söz etmek istiyorum. Zaman zaman sıkıldıkça bu devasa kitabı alıyorum ve Feyzi Halıcı'nın şiir deryasına dalıyorum. Onun şiir dünyasına bir deryadır (bir okyanustur) diyebilirim. Şiirleri rahat okunuyor ve her okuyuşta değişik anlamlar veriyor insana. İşte bunlardan bir iki dörtlük sunmak istiyorum:

VAR MISIN?

*Baş başa, diş dişe, soluk soluğa,
Süt damlıyor, bir mücevher oluğa
Aşkın Nuh tufanı başlıyor şimdi
Var mısın güzelim bu yolculuğa.*

BAL PETEK

*Arısız bahçede bal ne, petek ne?
Rüzgâr rüzgâr dalgalandan etek ne?
Oysa bu fırtına diner birazdan
Bu kaçınıcı kucak, kaçınıcı tekne (s. 358)*

Şair Feyzi Halıcı'nın kendine özgü ayrı bir dünyası vardır. Şiirimizi tümü ile tanıyor ve bilinçli olarak kullandığı sözcükleri ustaca yerli yerine kul-

lanmasını biliyor. Öyle rastgele yazmıyor. Kalıcı, nitelikli yazıyor. Çok eski şair ve yazarlarımızdan Orhan Seyfi Orhon 1943 yılında Feyzi Halıcı'nın şiirleri için şunları yazıyor:

"Türk soyunun, uzun asırların tecrübesinden geçen olgunluğu onda hemen göze çarpıyor. Onu dünyanın en büyük imparatorluğunu kurduğu hâlde hiçbir şey yapmamış gibi duran Türk erlerine ne kadar benzetir siz? Dost doğru gittiği yolda bölüneceğimiz büyük bir Türk şairi olduğunu görmek için onu şimdiden muhabbetle selamlayalım. Pakistanlı şair Muhabbet İkbâl'in oğlu Cavit İkbâl ise Feyzi Halıcı için şöyle diyor: Feyzi Halıcı'nın Mevlana ile ilgili yazdığı şiirlerinde babamın duygularını yaşattığını hissettim."

Şair Feyzi Halıcı şair, şiir ve sanatçılar için şunları ifade ediyor: Gerçek sanatçı, zamanın anında güzelin, faydalının, doğrunun, sevginin, sabırlının araştırmacı ve yorumcusu olmalıdır. Sanatçı elde ettiği bulguları öz ve anlaşılır bir dille ve sevecenlik içinde yaşadığı toplumun insanlara sunabildiği ölçüde kişilik kazanır. Sanatçı toplumu toplum yapan duygu ve duyarlılığı bir kutsal belge hâlinde gelecek çağlara taşıyan bir iyi niyet elçisidir. Kök, köken ve gelenek, tarihi, coğrafyayı içeren bir kompozisyonda, sanatçının ilham ve güç alacağı bir ana kaynaktır.

Halıcı şiir ve sanatçı için bunları söylerken ilhamı XIII. yüzyılda yaşayan ve günümüze dek gelen sesiyle ve şiirleriyle gönüllerde tahta kuran Yunus Emre'den ilhamını alarak sözlerine şunları eklemekten edemiyor. İnancıyla ve şiirleriyle XIII. yüzyılın Anadolu'sunu maya maya yoğuran Yunus Emre'nin dört sözcükten ibaret önerisine kulak veriniz: Senden ayrıl, sana kaç! Yunus Emre bu öz düşüncesiyle Bencilliği Bırak! Gerçeğin ve güzelliğin arayışına çık. Daima iyimser ve hoş görülü ol! Yaşama sevinci içinde şiirlerini yazıyor. Halıcı hiçbir yerde ayırım yapmadan şiirlerini ince bir

gergefe üzerinde oya işler gibi yazıyor. Kimi zaman Yunus Emre, kimi zaman Mevlana gibi şiir ırmağı içinde coşup çağlıyor. İnsanlar arasında dini, ırkı, fikri ve rengi ne olursa olsun cümle insanlığa saygı duyarak şunları yazıyor:

Bir can canında o canı ara!

Beden dağındaki gizli mücevheri ara!

Ey yürüyüp giden dost bütün gücünle ara!

Amma dışarda değil aradığını kendi içinde ara!

Halıcı, bunu bir evrensel görüş olarak görüyor ve bu kendine özgü duygularla tüm evreni kucaklıyor. Bu duyarlığında Yunus Emre, Hz. Mevlana ve Hacı Bektaş Veli vardır. Hz. Mevlana duygu ve düşüncelerini 25 beyte sığdırmış, harfi, sesi, sözü birbirine vurup (çarparak) bu ulvi duygu ve düşüncelerle tüm evreni kucaklamış ve aydınlatmıştır.

Sayın Feyzi Halıcı şiiri için söylerken Atatürk'ü de bu konuda anmadan edemiyor. Ve sözlerine şunları ekliyor: Bir akşam yemeğinde Atatürk, “Şair kime derler?” diye bir soru soruyor. Şairler, edebiyatçılar, yazarlar şiirin, şairin çeşitli tanımını yapıyorlar. Atatürk verilen cevapları yeterli bulmuyor. Şiirle hiç ilgisi olmayan bir şahsa soruyu tekrar ediyor: “Siz söyleyin, şair kime derler?” “Şiir yazan insana şair derler.” diye cevap veriyor o şahıs. Atatürk bu cevabı beğeniyor. Ama şöyle diyor: “Aferin, en güzel cevabı sen verdin. Yalnız bir şey eksik söyledin. Şiir yazılmaz, söylenir. Bunu unutma.” der.

Ord. Prof. Dr. Anna Masala Feyzi Halıcı'yı yakından tanıyan İtalyalı bir Türkologdur. Halıcı'nın şiiri için şunları söylüyor: “Feyzi Halıcı'nın beğenilen, sevilen bir yanı var. Kendisinde modern Türk kültürünün iki yönü bulunmaktadır. Bilimsel yanı, diğeri de şiirle dolu yanı. Çünkü bu romantik, duygulu insan, aynı zamanda mühendistir. Hem de maddenin analizini ve sentezini yapabilen bir yüksek kimya mühendisidir. Ben Türkiye'yi işte bu gözle görüyorum. Teknik bir taraftan, kültür bir taraftan. Bundan da güzel gerçeğe, güzele bir bütünleşebilir mi? Şair Feyzi Halıcı'nın şiirlerini seçip tercüme etmek çok zordur. Daha doğrusu şiiri bir başka dile çevirmek imkânsızdır. İyi bir çe-

virmen başarılı olmak istiyorsa şiirin ruhunu, sesini, manevi atmosferini, gönlünün güzelliğini bir başka dilde yeniden yaratmalıdır. Demek oluyor ki başarılı bir çevirmen bir an için kendini şairin yerine koyabilir. Kendini şair hissedebilir. Yani eski bir atasözümüz gibi: Bir Tatar ata binip kendinin bir bey olduğunu zanneder. (Bu fakir de bir Tatar oldu, ata bindi.)

Kültür, sanat ve şiir dünyasında kardeşim Feyzi Halıcı'ya bütün gönlümle selamlıyor, sonsuz başarılar diliyorum. Ord. Prof. Dr. Anna Masala, şair Feyzi Halıcı için yazdığı bir başka yazısında ise şunları söylüyor: Feyzi Halıcı halk şairlerinin hayal zenginliğini, Yunus Emre ve Hacı Bektaş Veli'nin tasavvuf ruhunu, Celaleddin-i Rumi Mevlana'nın derin hayat dersini, Hacı Bayram Veli'nin felsefesini ve divan edebiyatı kültürünü miras almıştır. Ancak dünya edebiyatını, evrensel mutluluk ve acılarını, dini ve ırkı ne olursa olsun insanların günlük hayatlarını da bilmektedir. Bundan dolayı Feyzi Halıcı evrensel bir şairdir. Dörtlemelerinde mizah, uzak yerler ve sevilen insanlar için duyduğu hasret hiç bir zaman eksik değildir. Onda tabiat sevgisi de çok kuvvetlidir. Su, yağmur bulutları, bir karanfil, bir fidan, Anadolu'da kar ve mavi gökyüzü, yaklaşan ilkbahar Feyzi Halıcı'nın mısralarıyla herkesin gözleri önüne gelebilir, diyor.

İşte bu duygularla Halıcı, Yunus Emre'den, Mevlana'dan, Selçuklu topraklarından aldığı ilhamla “DUA şiirinde şöyle sesleniyor bize:

Yükselir semaya doğru ellerim

Mavi gecelerin seher vaktinde

Hakk'a kanat açar hep emellerim

Mavi gecelerin seher vaktinde

Kaybolur kederim, kaybolur ahım,

Gözünden yaş olur akar günahım

Bana daha yakın olur Allah'ım,

Mavi gecelerin seher vaktinde

Bir ince duyarlık, içten mutluluk

Gönüller niyazda, ne ses ne soluk

Başlar Hak katına kutsal yolculuk

Mavi gecelerin seher vaktinde (s. 33)

Şair Hüseyin Çolak Yurdabak (1931-9 Ocak 2008), Feyzi Halıcı ile yaptığı bir söyleşide genel olarak şairimiz ve dörtlemeleri için şunları vurguluyor: Gerçeği söylemek gerekirse iki yıldır söylediğim bu şiirler yaşanmış olayların şiirleridir. Daha doğrusu bu olaylar şiirle mihenge vurulacak varoluşlardır, duygulanışlardır. Türk şiirinin kökeninde mani vardır. Bugün de âşıklarımız bayramlarda güzelleme olarak, deyiş ve atışmalarında sazlarıyla karşılıklı mani söylerler. Ben de Dörtlemelerimle şiir dünyamızın başlangıcına döndüm. Büyük bir aşkla, şevkle ve arzuyla kökü mazide olan atiyiz gerçeğini yeniden yaşatmak istedim (s. 39).

Şair Feyzi Halıcı, Erzurumlu bir ailenin çocuğudur. Konya'da Hz. Mevlana Türbesinin yanındaki Celal Sokağında 1924 yılında doğdu. Çocukluğu ney ve kudüm sesleri içinde geçti. İlkokulda iken Konya'da babasının halı mağazası vardı. Babasının yanına gelen halk ozanlarıyla küçük yaşta tanıştı ve doğmaca şiirler okudu. Küçük yaşlarda şiire başladı. 1938 yılında Konya Ortaokulunu bitirdi. 1942'de Konya Lisesinden mezun oldu. 9 - 10 yaşlarında iken Son Posta gazetesinin açtığı şiir yarışmasında "İçki Zararlı mıdır?" anketine şiirle cevap verdi. Gazetenin ilk sayfasında şiirleri yayımlandı. Konya'da küçük şair olarak dikkatleri çekti. Şiirleri *Afacan, Mektepli, Çocuk Sesi* ve *Arkadaş* adlı çocuk dergilerinde çıktı. 1950 yılında İstanbul Üniversitesi Fen Fakültesi Kimya Mühendisliği bölümünü bitirdi. İstanbul'da hep sanat ve kültür ortamında yaşadı. Sevdiği ve örnek aldığı şairler: Orhan Seyfi Orhon, Yusuf Ziya Ortaç, Faruk Nafiz Çamlıbel, Mehmet Akif Ersoy, Necip Fazıl Kısakürek, Ahmet Kutsi Tecer, Arif Nihat Asya, Zeki Ömer Defne, Mustafa Seyit Sütüven, Yahya Kemal Beyatlı ve Ahmet Haşim'dir.

Konya'da sanat ve kültürle ilgilenmeye başladı. 1951'de Konya Gazeteciler Cemiyeti kurucuları arasında yer aldı. 1957'de Türk Dil Kurumu üyesi oldu. 1959'da Konya Turizm Derneğini kurdu. Uzun yıllar başkanlığını yaptı. Mevlana törenlerini ve sempozyumları ulusal düzeyde gerçekleştirdi.

Geleneksel halk şairleri şöleni ve bayramını yönetti. 1954 yılında gül bayramı, gül şöleni, gül yarışmaları, güvercin güzellik yarışmaları ve tarihî Konya mutfağı, Konya yemekleri konusunda yarışmalar düzenledi.

1968 yılında Konya senatörü seçildi. 1978 yılına kadar Türkiye - Pakistan Dostluk Derneğinin başkanlığını yaptı. 1977'de T.C. Turizm Bankası Vakfını kurdu. 1977-1980 yılları arasında Türk Kooperatifçilik Kurumu genel başkanlığı, Kültür ve Turizm Bakanlığı Çağdaş Kültür Eserleri yayın kurulu üyeliği yaptı. Aynı bakanlığın Millî Kültür dergisi yayın kurulunda dört yıl bulundu. 1980 yılında Strugfa Şiir Akşamlarında Türkiye'yi temsil etti. Yurt içi ve yurt dışında halk bilimi (folklor) alanında birçok bilimsel sempozyumlarda bulundu. Bildiriler sundu ve bunlar kitaplarda yer aldı. Atatürk'ün doğumunun yüzüncü yıldönümü münasebetiyle Devlet Bakanlığının görevlendirmesiyle yazdığı şiir, marş olarak Nevit Kodallı tarafından bestelendi. Ankara'da ve İstanbul'da yaşayan Halıcı, çeyrek asırdan bu yana edebiyat, sanat alanında Ankara'da ve İstanbul'da Pera Palas'ta şiir günlerini yönetti. Atatürk Yüksek Kurumu, Atatürk Kültür Merkezi Asil Üyesi, Türk Tanıtma Vakfı kurucusu üyesi, Pakistan'ın Konya Fahri Konsolosu oldu. Her yıl düzenlediği Konya Âşıklar Bayramında yüzlerce halk şairinin, halk ozanının yetişmesine öncülük etti, onlara kol kanat gerdi.

1957'de Çağrı dergisi çıkardı. Bu dergi halen yayımlanmaya devam ediyor. Şiir, folklor, araştırma, tarih ve halk bilimi konusunda yüzden fazla esere imza attı. Şiirleri 1938'den beri *Yedigün, Çınaraltı, Şadırvan, Aydıbir, Hisar, Varlık, Türk Dili, Türk Kültürü, Millî Kültür* ve *Çağrı*'da yayımlandı. Birçok şiiri bestelendi ve seçkilerde yer aldı. Sanat, şiir ve halk bilimi dalında birçok ödüller aldı. Şiirleri üniversitelerde tezlere konu oldu. Sevgili Feyzi Halıcı yaklaşık 70 yıldır Türk edebiyatına ve Türk kültürüne hizmet etti ve etmeye devam ediyor.

Şiirlerinin bir kısmı Âşık Fezai imzası ile yayımlanmıştır. Bu da ayrı bir inceleme ve araştırma

konusudur. Dili akıcı, sade, ve yaşayan Türkçedir. Dağlarca'nın söylediği "Türkçe benim ses bayağımdır" ülküsüne sadık kalmıştır. Feyzi Halıcı deyince biraz durmak ve düşünmek lazımdır. Sevgi dolu, saygı dolu bir alperendir. Yunus Emre, Hz. Mevlana, Hacı Bayram-ı Veli, Hacı Bektaş Veli ve Hoca Ahmet Yesevi dergâhından esinlenmiştir. Sanat ve kültür coğrafyamıza sevdalı, şiire âşıktır. Anadolu kültürüne sevdalı bir kahramandır. Tek kelimeyle, adam gibi adamdır. Kendine sağlıklı günler ve uzun ömürler diliyorum. Feyzi Halıcı'yı anlatmak ve tanıtmak kolay değildir. O başlı başına bir şiir okyanusu ve koca bir destandır.

Sözün özü Feyzi Halıcı, koca bir çınardır. Çağrı Aylık Kültür, Sanat ve Folklor Dergisiyle yarım asırdan fazla Türk kültürüne hizmet veriyor. Kutlanmaya değer bir ülkü adamıdır. Erdemli bir cumhuriyet adamı ve akademik bir kültür sanat öğretmendir. Gönülden selamlıyor ve sözümü onun birkaç DÖRTLEMELERİYLE bağlamak istiyorum: (Şiirler ve Dörtlemeler kitabı 624 sayfadan ibarettir.)

TÜRKÜ

*Çoğa değil önce aza sahip ol!
Sözü mızrabı vur, saza sahip ol!
Nağme makam, taşıver türkülerden,
Sınırsız cilveye, naza sahip ol!*

AÇAYIM

*Bir kitapsın sayfa sayfa açayım,
Ölümsüz aşkına kanat açayım.
Bengisularına düştüm güzelim,
İftarımı senin ile açayım.*

VARSAYIM

*Varsın bir küpe tatlı su dolmasın,
Düşleriniz gerçek olsun, olmasın.
Düşünceniz varsayımın çiçek,
Bir saksıda, tek sararıp solmasın. (s. 371)*

Son günlerin tartışmasında;
Tarihî yalan "soykırım" bütün kepezeliği
ile devam ediyor!

Hele Müslüman kimliğine sahip bir insan
bunu söyleyebilirse;

Veya asrın en büyük "iftirası" karşısında susar-
sa,

Yazıklar olsun derim!

İnancımız, "Hakkında bilgi sahibi olmadığın
bir şeyin ardına düşme!" (İsra, 36)

Hadis, "Ya öğrenen ol, ya öğreten,

Ya dinleyen ol, ya bunları seven,

Ama sakın beşincisi olma helak olursun."

Bu bağlamda, Anadolu insanının yüreğine ba-
karım!

Öyle bir tavır/ duruşu var ki,

O duruşa, "sessiz çılgılık" diyebilirsiniz!

Acılarını, "içine gömer"

Ancak, "ağıtlarda dinlersiniz..." Onu!

En vakarlı cevabı,

O yürekten gelen 'seslerden' alırsınız!

Tehcir Bizim Kültürümüzde Var!

Medine İslam Devletinde, ilk antlaşmayı bo-
zan Yahudiler,

"Kaynukaoğulları..." Medine'den çıkarılmış-
lardır!

Zulmün karşısında, 'susmayacaksınız!'

Zalime müsamaha da göstermeyeceksiniz!

Zulmün yaktığı ateş gün gelir sizi de yakar...

Medine ve oradaki yapı taşları,

Bu milletin, "olmazsa olmazı!" olmuştur!

Kâh Rusları,

Kâh Fransızları arkasına alarak,

Başta Van olmak üzere, "toplu katliamlar ya-
pan..."

Ermeniler elbette, "tehcir edilecektir..."

İnsan hak ve hürriyetlerinden bahsediyorsanız,

O hak ve hürriyetleri nasıl koruyacaksınız?

Dün, "milletisadık" olanlar;

Gün gelir, bu millete karşı 'sabıkalı' duruma
düşerse!

Bu millete, onarılması imkânsız düşmanlık
beslerse,

Tarihî karar nedir?

"Huzurun ve barışın sağlanması..." yolunda

adımlar atacaksınız!

Bu adımlar atılmıştır!

Bu insanlar, 'güven ve korumalı...' olarak coğrafyanın bir yerinden,

Bir başka yerine nakledilmişlerdir!

Hınçak Cemiyetini İncelediniz Mi?

Faaliyet alanı, Doğu Anadolu'durm

Cemiyet prensiplerini, "Karl Mark'ın komünist manifestosundan"

Esinlenerek hazırlamıştır!

1887 yılında Kafkasyalı bir Ermeni, Avedis Nazarbeg tarafından kurulmuştur!

Üyelerinin çoğunluğunu, "Rusyalı Ermeniler" oluştururlar!

Nihai hedeflerinde, "Büyük Ermenistan" vardır!

Tarihî Kumkapı (1890), Bab-ı Ali (1895) olaylarını bunlar örgütlemişlerdir!

Taşnaklar da aynı hedefler peşinde koştular!

Osmanlı coğrafyasında, Sason'da (1894)

"yönetime karşı silahlı bir direnişi" örgütledi...

Amaç, Avrupa devletlerinin ilgisini çekerek,

"Uluslararası bir baskı..." kurmaktır!

Nisan 1915'te Van'da başlatılan Ermeni isyanı,

Taşnaklar tarafından örgütlenmiştir!

Rusya'nın Doğu Anadolu'yu işgalinde, Rus Ordusu içerisinde

"Dört gönüllü Ermeni alayı..." Taşnak mensupları tarafından idare ediliyordu!

İşte, "tarihî cinayetler..."

Ve mazlum bir millet tanımını isteniyorsa

Onun ismine, "Anadolu insanı..." diyebilirim!

O dağa ve taşla şöyle bir nazar ediniz,

"Sabır taşları..." yüreğinizi hoplatır!

Onlar bu coğrafyada 'metanet duvarlarını' ör-müşlerdir!

Çin Seddinden, 'daha sağlam'

Ondan, 'daha duyarlı' bir örgü!

Maraş'ta Fransızlara Karşı Direniş Başlıyor!

30 Ekim 1918 tarihinde, Mondros Antlaşması imzalanıyordu!

Bu antlaşmayı gerekçe gösteren Fransızlar,

Güzelim Maraş'ı, 'işgal' edeceklerdi!

Fransızlar, sömürgeci işgalci güçler burada da

"Ermenilerle birlikte" hareket edeceklerdi!

Tarihî bir olay ibrete şayandır:

Fransız komutanın dansa davet ettiği Ermeni kızı,

"Sizinle dans etmekten mazurum. Kendimi esarete hissediyorum.

Kalede Türk bayrağı dalgalandığı sürece, sizinle dans edemem"

Bakınız, 'kim kiminle dans ediyor!'

"Kahraman" Maraş ile hafızalara ilk gelen,

O mücadelenin öncüsü, 'Sütçü İmamdır...'

Ve tarihten ders alacağımız, 'olaylardır'

"Öğretici Film!"

20 Ocak 1936 tarihinde,

TBMM'den çıkarılan "Yasa..."

Bize o kadar şeyi anlatıyor ki!

Günümüzden 81 yıl öncesinde

"Sinemalara esas filmle beraber bir de

'Öğretici film' gösterme zorunluluğu getirmesi..."

Sinema gibi bu önemli teknolojiyi,

Kendi insanımızın, 'hizmetine' ne kadar verebildik!

Bu milletin, 'kültürüyle...'

Sinemayı ne kadar bütünleştirebildik!

Günümüzde de "düşünme-eğlen" modası hâkim oldu!

Gençlerimizi, 'magazin kültürüne' teslim ettik!

"20 Ocak 1936" tarihinde çıkarılan

O yasanın ne kadar büyük bir ihtiyaç olduğunu,

"24 Nisan 2015" tarihinde daha iyi anlıyorum!

Sadece Revan Bile!

4. Murat'ın tarihî Revan Seferini (1635) bilirsiniz.

Revan, şimdiki adıyla da "Erivan" o dönem tarihî bir Türk şehridir!

Ermeniler, bu şehri sadece "Erivan" yapmadılar;

İsmi ile müsemma, "mum kimin erittiler" güzelim Revan'ı!

Tarihini, kültürünü, bütün dokusunu "yaktılar, yıktılar ve yok ettiler!"

O çarpık zihniyet, günümüzde ne 'mayasını' ve ne de 'genetiğini' değiştirmedil!

Farklı isim ve sıfatlarla "karalamaya, yakmaya ve yıkmaya..." devam ettiler!

Günümüzde, aynı üslubu devam ettiriyorlar!

ÇANAQQALA DASTANI

*Əyilməz başımıza tac yapdıq hürriyyəti,
Zəfərlə qəlbimizə yazdıq cümhuriyyəti.
(Ömər Bədrəddin Uşaqılı)*

Çanaqqala – nağılım,
Çanaqqala – dastanım.
Mən Tanrı qılincıyam,
Qoymaz qında paslanım.
Şəhidin ruhu qoymaz
Ruhdan düşüm, yaslanım.
Türk deyər, Vətən deyər
Vuruşlarda döyüşçüm,
Döyüşlərdə aslanım.

Çanaqqala – tarixim,
Qadalı-qanlı tarix.
Türkün şərəf kitabı,
Şöhrətli, şanlı tarix.
Səsi ucadan gələn,
Həmişə canlı tarix.
Malazgirdin davamı,
Uzun dastanlı tarix.

Çanaqqala – hünərim,
Yağı üstə qələbəm,
Düşmən üstə zəfərim.
Hər daşı mərmə, güllə,
Hər qayası səngərim.
İgidim, igidliyim,
Yerim, göyüm, ləngərim.
Şəhid, qazı, əfəndi,
Məhmətçiyim, əsgərim.

Çanaqqala – unvanım,
Millətin nişan yeri.
Fikrin, hissin, duyğunun
Qaynayıb daşan yeri.
Sevgili ürəklərin
Dəniztək coşan yeri.
Qəhrəmanlıq eşqinin,
Zirvələr aşan yeri.
Ölüm, qırğın, qan görən,
Yurdun şərəf, şan yeri.

Çanaqqala – dünənəm,
Amansız düşmənləri
İnadıyla yenənəm.
Şəhidliyə ucalıb,
Könüllərə enənəm.
Qəhrəmanlıq üstündə
Danışanım, dinənəm.
Şəhidlərin dilində
Nəğmələrə dönənəm.

Çanaqqala – ruhların
Qalxıb oyanan yeri.
Torpağın da daşın da
Qana boyanan yeri.
Oğulların qalatək
Möhkəm dayanan yeri.
Yağılara qəzəbin,
Alışıb yanan yeri.
Türkiyə tarixinin
Dan ulduzu, dan yeri.

Öz oğlu, övladı var
Hər nəsilin, hər soyun.
Çanaqqala oğludur,
Gözlərinin nurudur
Məmməd Akif Ərsoy'un.
İstəkli balasıdır,
Alınmaz qalasıdır.
Nə zaman olur-olsun,
Zəfər qazanasıdır,
Qələbə çalasıdır.

Çanaqqala – silahım,
Alovlu cəbhələrdə
Eşqim, gücüm, pənahım.
Gerbi, himni, bayrağı
Nur yağdıran sabahım.
“Sən qalib gəlməlisən”,
Bizə belə buyurdu
Yaradanım, Allah'ım!

Çanaqqala – qeyrətim,
Qeyrət dolu söhbətim.
Qəhrəmanlar dilində
Həmdərdim, həmsöhbətim.
Tarix yaradan gücüm,
Tarixlərə hörmətim.
Göz yaşım, iztirabım,
Ayrılığım, həsrətim.
Gələcək nəsillərə
Tükənməz məhəbbətim.

Millətimin adını
Yerdən göyə qaldıran,
Özü də göylər kimi
Ucalan Çanaqqala!
Tarix kitablarına
Şəhidlik möhrü vurub,
Qan içən yağılardan
Öc alan Çanaqqala!

Gözü, könlü düşsə də
Alovlara, odlara,
Başını uca tutdu,
Baş əymədi yadlara.
Güc verdi gör nə qədər
Qollara, qanadlara,
Yerin yeddi qatından
Güc alan Çanaqqala!

Qalalar çox olsa da
Çanaqqala təkdi, tək,
Şirin xatirələri
Həmi baldı, həm pətək.
Qalar yaddaşımızda
Şəhidlik unvanı tək,
Başlara hünər adlı
Tac olan Çanaqqala!

Sarıyan da yaralı,
Sarınan da yaralı,
Döyüşkən bir çavuşun
Yarasından qan gedir.
Qalxıb dönmək istəyir
Alovlu cəbhələrə,
Ancaq o neyləsin ki,
Canından bir can gedir.

Qalib gələn kəslərin
Göylərə dəyir başı,
Torpağa ziynət olur
Adı, soyadı, yaşı.
Vətən Vətən olursa,
Ucalır vətəndaşı,
Vətən əldən gedirsə,
Din gedir, iman gedir.

Hər məzar bir abidə,
Hər qəbir bir türbədi,
Hər şəhidin unvanı
Düşməyə bir zərbədi.
Bilir savaş nə demək,
Kimin yolu hərbədi,
Vətən deyən oğullar
Vətənə qurban gedir.

Millət ayağa qalxır,
Oğlundan uşağına qədər,
Vətən ayağa qalxır,
Daşından torpağına qədər.
Bıçaq sümüyə dirənəndə
Düzlər ayağa qalxır,
Otundan yarpağına qədər.
Tonqallar ayağa qalxır,
Közündən, ocağına qədər,
Ağaclar titrəyir qəzəbdən
Kökündən budağına qədər.
Məmləkət ayağa qalxır
Saçıdan dırnağına qədər,
Gərək qəvi düşməndən
Öz heyfini ala, – dedi,
Qoca Çanaqqala dedi,
Cavan Çanaqqala dedi.
Qorxurtmadı türkü
Nə boran nə fırtına,
Özündən neçə dəfə
Ağır yükləri aldı sırtına.
Daşıldı səngərə,
Daşıldı əsgərə,
Gecə yaman ağır keçdi,
Çoxu çıxmadı səhərə.
Çanaqqalanı Allah qorudu,
Çörəyini, duzunu,

Suyunu, havasını verdi,
Uçan quşlar Çanaqqala'ya
İsti yuvasını verdi.
Quşlar dimdiyində su daşdı
Yaralılara vermək üçün,
Baxışlar yumulmadı
Qələbə gününü görmək üçün.
Kəbə daşı kimi
Torpağın hər qarışı öpüldü,
Şəhidlərin ruhu
Qayalara çiçək kimi səpildi.
Arı da, qarışqa da,
Kəpənək də,
Axan su da əsən külək də,
Çanaqqalaya kömək gəldi.
Dağdan, daşdan, torpaqdan,
Hər yandan, hər tərəfdən,
“Allahu-Əkbər” səsi yüksəldi.
Çanaqqala da
Türkün yaşını qorudu,
Türkün yaddaşını qorudu.
Namusunu, qeyrətini qorudu,
Dünənə, sabaha,
Bütün zamanlara
Hörmətini qorudu,
Şahanə duruşunu,
Əyilməz qəddini qorudu.

Gündüz rahat olmadı,
Gecə rahat yarmadı,
Donanmalar batırdı,
Öz gəmisini batmadı.
Parça parça olsa da
Kəllə, beyin, baş, bədən,
Özü səfərbər oldu,
Güc ummadı özgədən.

Çanaqqala başımızın ucalığı,
Sözümüzün kəsəri,
Qazı Mustafa Kamal'ın
Ölümsüz əsəri.
Gözümüzün işığı,
Sinəmizin sipəri,
Məmləkətin, millətin
Güc qüvvəti, təpəri.

Açıb qanadını göyün üzündə,
Mələklər vuruşub Çanaqqala'da.
Bulud qoşun olub, şimşək də mərmisi,
Fələklər vuruşub Çanaqqala'da.

Ağaclar, yarpaqlar, köklər, budaqlar,
Çiyinlər, sinələr, dillər, dodaqlar.
Alınlar, baxışlar, dişlər, dodaqlar,
Biləklər vuruşub Çanaqqala'da.

Qalxıb cığırı da, qalxıb yolu da
Hər şey silah olub Anadolu'da.
Çaşdırıb düşməni qar da, dolu da,
Küləklər vuruşub Çanaqqala'da.

Düşmən sifətində şilləyə dönüb,
Vətəni qaldıran pilləyə dönüb.
Körpə uşaqlar da gülləyə dönüb,
Bələklər vuruşub Çanaqqala'da.

Həm yerə hökm edib, həm də ki, göyə,
Ün salıb şəhərə, ün salıb köyə.
Qələbə müjdəsi bizimdir! – deyər,
Diləklər vuruşub Çanaqqala'da.

Bizim Azərbaycan oğulları da,
Gedib qardaş kimi vuruşmaq üçün.
Torpağı dindirib, daşı dindirib,
Dostun əhvalını soruşmaq üçün.

Çevrilib qılınca, dönüb mərmiyə,
Düşmənin gözünə ox olub onlar.
Yeriyib qoşuntək, gedib alaytək,
Bir deyil, beş deyil, çox olub onlar.

Daş daşa söykənib, qardaş qardaşa,
Hər oğul bir canlı heykələ dönüb.
Yeriyib gedəndə düşmən üstünə,
Hər ürək bir sönməz məşələ dönüb.

Bu gün orda yatan, orda uyuyan,
Mənim qardaşımdı, mənim bacımdı.
İnamı, inadı, eşqi, sevgisi,
Zəfər bayrağımdı, zəfər tacımdı.

Ordular, qoşunlar baş-başa gəlib,
Cahanla bir cahan vuruşub orda.
Canıyla, qanıyla, məhəbbətiylə,
Bütün Azərbaycan vuruşub orda.

Millət çox olsa da dünya üzündə,
Dünyada Türk adlı bir millət yaşar.
Oğluyla, qızıyla, əcdadlarıyla,
Heç vaxt azalmayan məhəbbət yaşar.

Təmizdi məramı, xoşdu niyyəti,
İnamı ölməzdi, qərarı qəti.
Hər şeydən ucadır mədəniyyəti,
Onun zəfərində ədalət yaşar.

Tanrının möhrü var uca adında,
İgiddə, şəhiddə, qızda, qadında.
Onun yaddaşında, onun yadında,
Çanaqqala adlı bir hikmət yaşar.

Bu hikmət fikriydi Alp Ər Tonqa'nın,
Gəlib nişan verib Çanaqqalada.
Min ildi yol gələn bir qələbənin,
Sədası dolanır ərşi-ələda.

Bu, hikmət sözüdür türk oğlu türkün,
O, süddən yoğrulub, sümükdən gəlib.
Bilgə'dən, Mete'dən, Oğuz'dan keçib,
Tarixdən dopdolu bir yüküm gəlib.

Bu, hikmət şeiridi Məmməd Akif'in,
Yayılib dillərdən dillərə düşüb.
Süzüb qartal kimi, uçub quş kimi,
Baş alıb ellərdən-ellərə düşüb.

Bu hikmət özüdü Çanaqqala'nın,
Yüz minlərlə şəhid, yüz minlərlə ad.
Yorulmaq bilmədi axıra qədər,
Nə ürək, nə beyin, nə qol, nə qanad.

Böyük şəhidliyin, böyük şəhidin,
Bəllidi unvanı, bəllidir adı.
Biz belə vuruşduq düşməyə qarşı,
Bütün Türk dünyası Çanaqqaladı!

Zelimxan YAQUB

ÖLMEDEN ÖNCE

Yaşar iken bilmeli, zamanın her demini
Herkes kendisi vursun, kör nefsine gemini
Canlar, Canân'ı bulsun, hissettirsin yerini
Bakamazsın yüzünə, tabutun aynası yok
Ölüm nasihat amma, ölene faydası yok

Dostlar gerekli elbet, kara günde zor günde
Beklenti içindesin, düşündün mü dar günde?
Boşa geçen geceler, yapayalnız kor günde
Bugün geçti ömürden, silindi aynısı yok
Ölüm nasihat amma, ölene faydası yok

Yontulmamış kütükten, düzgün imalat olmaz
Pabuç gibi dil ile, muhabbet kabı dolmaz
Ömrü uzundur belki, sanma ki kaktüs solmaz
Nefsini putlaştıran, insanın gönyesi yok
Ölüm nasihat amma, ölene faydası yok

Kokarca gibilerin, sermayesi kokusu
Müktesabatı tamdır, çıkamıyor yokuşu
Kanı bir olsa bile, uyuşmuyor dokusu
İğnesi var batırır, göğsünde sinesi yok
Ölüm nasihat amma, ölene faydası yok

Öfke ile kalkanın, zararı hesaplanmaz
Kısa menzilli oklar, sanma kalbe saplanmaz
Bela ve musibetten, ders alır da uslanmaz
Kısır döngü içinde, nakarat var sesi yok
Ölüm nasihat amma, ölene faydası yok

Nerede hata yaptık, diye sormaz mı insan?
Eylemine, sözüne kafa yormaz mı insan?;
Emir var ötelere, duyup durmaz mı insan?
Gururun son nefeste, su içecek tası yok
Ölüm nasihat amma, ölene faydası yok

Kundağımız beyazdı, kefenimiz ak olsun
Yorganımız topraktan, verimli ve pak olsun
Başlar sessizce yatar, dirilişte dik olsun
Vicdanı lekelinin, kalbinde ibresi yok
Ölüm nasihat amma, ölene faydası yok

Ali Rıza MALKOÇ

Eski adı *Tonus* olarak anılan Altınyayla İlçesinin tarihi, çok eskilere dayanmaktadır. Altınyayla'nın Anadolu'da medeniyetler kuran Mezopotamya-Hitit-Roma ile Bizans İmparatorluğuna beşiklik ettiği biliniyor. Taşlıhüyük Köyünün üzerinde bulunduğu höyük, Eski Tunç Çağı ve Ortaçağ dönemlerine ait bir yerleşim yeridir. Altınyayla, Selçuklular ve Osmanlılar döneminde de "Kara Tonus Nahiyesi" olarak Yeni-İl kazasının önemli idari yapılanmalarından biriydi. Altınyayla, Oğuz boylarından Şam Bayatlarına mensup Türkmenlerdendir. Halep Türkmenlerinin yoğunlukta yaşadığı bir bölgedir. Sivas âşıklık/ozanlık geleneğinin en güçlü olduğu il olsa gerektir. Sivas toprakları şairler açısından en mümbit yerdir, diyebiliriz.

Bir iddiaya göre Sivas'ta 800'e yakın âşık olduğu söyleniyor. Sivaslı Âşık Veysel, Ruhsatî, Talibî Coşkun, Feryadî ve Sefil Selimî gibi âşıklar, şüphesiz Türkiye'de önemli bir üne ve yere sahiptir. Tarihî ve kültürel açıdan Sivas'ın en önemli ilçelerinden biri olan Altınyayla'da bir çok âşık(ozan) yetişmiştir. Bunlardan Talibî Coşkun, Kusurî, Nedimî, Kenanî, Zakirî, Kul Coşgun, Gülyanî isimlerini hemen hepimiz duymuşuzdur. Bizim asıl konumuz Altınyaylalı "Cumhuriyet Dönemi Şairleri" dir. Yaptığımız araştırma neticesinde Cumhuriyet döneminde Altınyayla İlçesinde yetişmiş yaklaşık 25 şair tespit ettik. Altınyaylalı âşıklardan bazılarını Talibî Coşkun, Gülyanî, Nedimî, Âşık Hamit, Âşık Zakirî, Âşık Zeki, Ziya Çağrııcı, Kul Coşgun, Kul Göçmen, Âşık Mustafa, Zülbüye, Zübeyde, Şahin Yılmaz ve Kenanî'yi sayabiliriz. Biz de bu makalemizin sınırları el vermediği için sadece beşinin kısa hayat hikâyeleriyle ve şiirlerinden örneklerle yetineceğiz.

Bu çalışmada hedefimiz sadece Altınyaylalı şairler değil, âşıklar şehri Sivas'ın Cumhuriyet dönemi âşıklarını tüm Türk toplumuna tanıtılabilmek, kültür ve edebiyat dünyasına mal edebilmektir.

1. Kenanî

1912'de Altınyayla İlçesi Deliilyas bucağında doğmuştur. Asıl adı Tekkeşin Sungur'dur. 1960 yılında soyadını Tekmen olarak değiştirmiştir. İbrahim ve Fadime'nin oğludur. Kenanî, babasını hiç görmemiş, yetim büyümüştür. İki kız, iki erkek dört kardeşler. Ailesi daha sonra Başören Köyüne yerleşmiştir. Geçimini rençberlikten sağlamıştır. Herhangi bir tahsil görmemekle beraber, Arap ve Latin alfabesini okuyabiliyordu. 1932'de Ayşe Hanım'la evlenmiş, iki kere askere gitmiştir. İlk askerliğini muvazzaf olarak Van'da, ikincisini de ihtiyat askeri olarak 1941-1944 yılları arasında Edirne'de ve Çatalca'da yapmıştır. Köyünde kuzu çobanlığı yapmıştır. Kenanî, Ruhsatî ve Karacaoğlan'dan etkilenmiştir. Çok güzel sesi varmış, bu sebeple herkes onun türkü söylemesini çok severmiş. Sivas'ta 1983'te akciğer kanserinden vefat etmiştir. Mezarı, Sivas'ta Yukarı Tekke Mezarlığındadır¹.

DELİ GÖNÜL

*Şu gençlikte neler geldi başıma
Nedir bu telaşın ey deli gönül
Sayrı zaman yaşamışsın dünyada
Çekme bu cefayı gel deli gönül*

*Yaşarsın dünyada olma günahkâr
Geldi yine şu gönlüme bir efkâr
Mevlâ'den olmazsa bir mani keder
Görünür gözüne yol deli gönül*

*Sapma doğru yoldan yanılma gönül
Bağlanıp şeytana boğulma gönül
Bunca bir serversin dağılma gönül
Arayıp Mevlâ'nı bul deli gönül*

*Sevabım günahım yazan yok sanma
Dünya malı için ateşe yanma
Sabah namazında şeytana kanma
Beş vakit namazın kıl deli gönül*

Bil Kenanî'm tarihini gününü

¹ Fazıl Oyat, 20 Halk Şairi, İstanbul, 1948, s.51-59., İbrahim Aslanoğlu, Sivas Meşhurları, C. II, Ankara, 2006, s. 43-47. Hasan Coşku, "Tarihten Günümüze Altınyayla" (Yayınlanmamış kitap çalışması)

*Durdum divanına döndüm yönümü
Elliye altmışa koyma sinimi
Yiğirmi beşte de öl deli gönül*

2. Âşık Talibî COŞKUN

Sivas'ın Altınyayla İlçesinde doğmuştur. Doğumu nüfus cüzdanında 1320 yazılıdır. Bu tarih miladi olarak, 1904 yılına tekabül eder. Ancak o vakitler nüfus kimlik belgelerinin ve doğum tarihlerinin zamanında yapılmadığını gözönüne alırsak, 1904 yılını ihtiyatlı karşılamamız gerekir².

Talibî'nin asıl adı Hacı Bektaş'tır. Sülalesi Karabağdatoğulları olarak bilinir. Tüccar olan dedesi Hasan Hüseyin'in isminin halk tarafından "Has-sük" olarak telaffuz edilmesinden dolayı sülale adı Hassükler şeklinde anılır. Aile yaklaşık 200 yıl önce Bağdat'tan Altınyayla'ya gelip yerleşir. Babası, Bekir Ağa'nın oğlu Mustafa, annesi de Taşlıhüyük Köyü Seyitler sülalesinden Meryem'dir³.

Talibî'nin ismini, dedesi Hacı Hasan Hüseyin koymuştur. Yoz tüccarlığı yapan dedesi, Haymana'dan Sivas'a dönerken yolu, Hacıbektaş'a uğramıştır. Halkın büyük sevgi ve yardımından etkilenip orada "torunu olduğunda adını Hacı Bektaş koyacağı"na dair kendi kendine söz vermiştir. Sivas'a döndükten sonra Talibî, doğmuş, o da verdiği sözü yerine getirmiştir. Mustafa ve Meryem'in Hacı Bektaş'tan başka Ahmet, Mehmet, Bekir ve Fadime isminde dört çocuğu daha vardır. 17 yaşında iken Kürkçüyurt Köyünden Zeliha ile evlenmiştir. Zeliha Hanım'dan Hüseyin, Kuddusi ve Mustafa isimli üç oğlu vardır.

Adı Hacı Bektaş olan Talibî'nin soyadı Coşkun'dur. 1934 yılında soyadı kanunu gereğince herkes bir soyadı alırken, Talibî de bu ismi kendisine soyadı olarak seçmiştir. Şair Coşkun Ertepmar, bir sohbetle bana Talibî'ye soyadını kendisinin verdiğini söylemişti. Bunu da belirtmeden geçmeye-lim.

Askerlik hizmeti sonrası Talibî'nin dirliği düzeni bozulmuş o da çareyi gurbete çıkmada bul-
2 Doğan Kaya, "Âşık Talibi Coşkun" Sivas Kültür Dergisi, Sayı 1, Sivas 2008, s.26.

3 Hasan Coşkun, "Bilinmeyen Yönleriyle Âşık Talibi Coşkun", Revak 2000. s.239.

muştur. Gurbete çıkmasında gördüğü rüyanın da etkisi olmuştur. Bir gün rüyasında Evliya Çelebi'yi görmüş. Evliya, rüyasında ona Kur'an-ı Kerim okumuş sonra "Üzülme sen de benim gibi seyahate çık, kendini avutursun." diye öğütlerde bulunmuştur. Ölünceye kadar yurdun dört bucağını dolaşmıştır. Türkiye'de -deyim yerindeyse- hemen hemen gitmedik yer bırakmayan Talibî kendisinden söz edilirken "İkinci Evliya Çelebi" yahut "XX. yüzyılın Evliya Çelebisi" gibi sıfatlarla anılmıştır. Bunun yanında o "aşkın pehlivanı" yahut "turizm halk şairi" gibi sıfatları da kullanmıştır. 1938 yılından itibaren başlayan gurbet hayatı, ölüm tarihi olan 1976 yılına kadar sürmüştür.

Talibî, geçimini genellikle okullarda ve sinemalarda okuduğu şiirlerden kazandığı para ile sağlamaya çalışmıştır. Şiirlerini kendisine has nağmelerle terennüm etmiştir.

Talibî, Ahmet Kutsi Tecer'in 5-7 Kasım 1931 tarihinde Sivas'ta yaptığı I. Sivas Halk Şairleri Bayramına katılma imkânı bulmuştur. Halkın oldukça ilgi gösterdiği âşıklar bayramına; Revanî, Meslekî, Veysel, Suzanî, Süleyman, Karanlı Mehmet, Müştak, Yarım Ali, Talibî, Yusuf, Sanatî gibi âşıklar katılmıştır.

Son programını, ölümünden birkaç gün önce Ankara'da bir askerî birlikte yapmış, program sonrası kendisine 600 lira verilmiştir. 12 Mart 1976 günü evinin yakınındaki bir kahvede otururken, birden yere yığılmış ve orada vefat etmiştir.

Ertesi günü, Ankara'da yayımlanan Şafak adlı gazetede şu haber çıkmıştır: "Halk edebiyatımızın tanınmış ve sevimli simalarından Sivaslı halk ozanı Talibî (Hacı Bektaş Coşkun) Ankara'da vefat etmiştir..."

Öldüğünde, cebinden birkaç gün önce kazandığı para çıkmıştır. Yegane serveti de bu para ve ömür boyu göğsünde gururla taşıdığı altın madalya ve diğer madalyalar olmuştur. Bu para ile kefeni alınmış ve cenazesi birkaç kişinin yardımıyla Ankara Karşıyaka Mezarlığında, Ada G-8'de, 343 numaralı mezara defnedilmiştir⁴.

4 Doğan Kaya, Âşık Talibi Coşkun, Sivas 2005, Sivas Belediyesi

3. Nedîmî

Âşık Nedîmî'nin asıl adı Mahmut Danişmend'dir. Nedîmî onun mahlasıdır. Nedîmî kelimesi Arapça kökenli bir kelimedir. "Nedeme" Arapçada pişman olmak, tövbe etmek, günahtan geri dönmek anlamlarına gelir. Yani işlediği günahlardan pişmanlık duyan anlamına geliyor. Şair Nedîmî 1904 yılında Altınyayla İlçesine bağlı Mutubey Köyünde dünyaya gelmiştir. Babası Hacıhasan Efendilerden Mustafa, annesi Fatma'dır. Dedesi Bebeninoğlu Mehmet Efendi de iyi bir şairdir. Nazmen kitap dahi yazmış fakat bu kitap daha sonra kaybolmuştur. Babasının da okumuşluğu olduğu için kendisi ilk eğitimini babasından almış, daha sonra Tahyurtlu H. Said Efendi'den Arapça, Kur'an-ı Kerim ve tefsir dersleri okumuştur. Daha sonraları Şeyh Derdiyar'da okumuş fakat medreseler kapatılınca tahsilini yarıda bırakmak zorunda kalmıştır. Kendisi Ruhsatî'yi çok severmiş aynı zamanda onu manevi üstadı kabul ediyor idi. Tahyurtlu H. Said Efendi ile de çok sık görüşür, onu çok ziyaret ederdi. Ona Nedîmî mahlasını da iddiaya göre, H. Said Efendi vermiştir. Nedîmî, askerliğini 1932 yılında Sivas'ta yapmıştır. Birinci defa 14, ikinci defa 27 yaşında olmak üzere iki kez evlenmiştir. Her iki evliliğinden de yedişer çocuğu dünyaya gelmiştir. Altınyayla ve çevresinde şairi genellikle herkes Deli Mahmut lakabıyla bilir. Onunla ilgili herkes muhakkak bir olay ya da hayat hikâyesi bilir.

Nedîmî bu şiirinde deliliğini hem kabul ediyor hem de adeta "sadece bir deli ben mi varım bu dünyada" demek istiyor. Bu bakış açısı bizce felsefi bir yaklaşımdır. Bu dizelerde kendini delilikle suçlayanların deli olduğunu iddia ediyor. Toplumda kadına çok düşkünlüğüyle tanınıyor. Galiba deli lakabı verilmesinin nedeni de bu olsa gerektir. Halen çocukları ve torunları Mutubey Köyünde yaşamaktadır. Hepsisi de çiftçilikle geçinmektedir. Yazar İbrahim Aslanoğlu, Nedîmî'yi şöyle tanımlıyor: "İşte o çoğalan delilerden biri de Âşık Nedîmî. Her zaman doğrusu yalana, iyisi kötüye yoruluyor.

Kültür Yayınları, s.16.

Bir defa da "beli" diyenler çıkmıyor ki fukaranın gönlü hoş olsun. Görünüşü, düşünüşünün tam aksine. Burnunun ucuna taktığı Nuh nebiden kalma gözlüğü ve kırık çok katip sakalı ile çelebi bir kimseye benziyor. Gözlerin içi ıslı ıslı, sıtma görmemiş kalın ve gür sesi kulakları tırmalıyor. Tavrı öyle yavaş öyle umursamaz ki.... Şeytan çatlatır gibi adeta taksit taksit kımıldıyor. Böyle bir insanın irticalen şiir söyleyebileceğine ihtimal vermek çok güç. Yalnız derdini ve yoksulluğunu anlatırken birden bire değişiyor ve asıl kimliğine bürünüyor."⁵

EY KARDEŞ

*Sana diyorum ey kardeş
Gaflet örttü gözümüzü
Irmağı bağlasak yumaz
Bu karamış yüzümüzü*

*Hâlimize mevlâ nazır
Hiç gelir mi bize hızır
Ölmeden eylesek hazır
Bir temizce bezimizi*

*Yalan gıybet söyler diller
Bahçemde açılmaz güller
Bir gün savuracak yeller
Toprak ile tozumuzu*

*İlk gelenin hâline bak
Gayri bu işleri bırak
Kaldık zulmette ey Hak
Sen şaşırtma izimizi*

4. Zakirî

Asıl adı Kazım Subaşı olan Zakirî, 1919 yılında Sivas Altınyayla İlçesi Kürkcüyurt Köyünde doğmuştur. Soyu, köyde Mikdatoğulları olarak bilinir. Kazım Subaşı'nın babasının adı Mikdat, annesinin adı Hüsne'dir. Henüz bir yaşında iken babasını kaybetmiş, yetim kalmıştır. Bir çocukla yetim kalan Hüsne Hanım, köyde Mustafa isminde biriyle evlenmiştir. Hüsne Hanım'ın bu evlilikten bir kızı

5 İbrahim Aslanoğlu, "Nedîmî" Sivas Folkloru, Sayı 10, 1980, s. 17-19; Hasan Coşkun, "Tarihten Günümüze Altınyayla" (Yayınlanmamış kitap çalışması)

ve iki oğlu daha olmuştur.

On beş yaşındayken üvey babasını da kaybeden Zakirî, evin büyüğü olarak daha bu yaşlarda geçim derdine düşmüştür. Kardeşleri henüz küçük olduğu için, ev ve tarla işleri hep kendi sırtına kalmıştır. Üstelik bu sıralarda çobanlık da yapmıştır. Köy büyüklerinin de önderliğiyle 1944 yılında Sultan isminde biriyle evlenmiştir. Çobanlıktan elde ettiği gelirle düğününü yapmıştır. 1945 yılında kayınpederi Veysel Taşdemir ve onun kardeşi Saçlı Mehmet Efendi ile birlikte yaya olarak Hicaz'a gitmiştir. Üç ay süren bu yolculukta üçünün de açlıkla, susuzlukla, sıcakla çok çetin mücadeleleri olmuştur. Hicaz'a izinsiz gittikleri için Mekke'de yakalanmışlar, altı ay hapis yattıktan sonra serbest bırakılmışlardır.

Hayatını köyde geçiren Zakirî, askerlik görevini Ankarâ'da yapmıştır. Askerden döndükten sonra üç kardeşini evlendirmiş, babalarının kalan tarlalarını onlara pay etmiştir. Zakirî'nin karısı Sultan'dan bir kızı (Ferziye) ve beş oğlu (Abdulkadir, Mikdat, Mehmet Emin, Hasbi, Ali) olmuştur. Hacı Kazım'ın Kadirî tarikatine mensup olduğu ve sık sık cehri zikir meclisleri düzenlediği bütün köylüler tarafından biliniyor. Bu açıdan bu mahlası köylüler de vermiş olabilir diyoruz.

Okuma yazmayı kendi kendine öğrenen Zakirî, köylü halk şairlerindendir. Hemen hemen hayatının tamamı köyde geçmiştir. İlk şiirini 40 yaşında söylemiştir. En çok Deliktaşlı Ruhsatî ve Âşık Veysel'den etkilenmiştir. Şiirleri okunduğu zaman o zamanın büyük halk şairlerinden Altınyaylalı Talibî'den de etkilenmiş olduğu görülür. Şiirlerini kendine has bir makamla okuyan Zakirî, saz çalmamıştır. Ancak çobanlık yaptığı sırada kavalını elinden düşürmemiş, daha sonra şiirlerini tefle icra etmiştir. İrticali olan bir âşıktır⁶.

1966 yılında ağır bir mide ameliyatı geçiren Zakirî, uzun boylu, 70-75 kg ağırlığında ve seyrek sakallıdır. Gençliğinde kamyondan düşünce boynundan sakatlanmış ve boynunda tam düzelme olmadığı için sağ tarafa eğik kalmıştır. Bunun için

⁶ Âşık Zakirî, (drl. Doğan Kaya), Sivas, 1993.

halk arasında ona "boynu eğri" lakabı verilmiştir. Zakirî, çileli bir ömrün sonunda nisan 1981'de vefat etmiştir. Mezarı Kürkcüyurdu Köyündedir.

TÜRKİYE'NİN HÂLİ BAŞKA

Gezdim Haleb'i Şam'ı

Türkiye'nin hâli başka

Dillerini bilmiyorum

Türkiye'nin dili başka

Oradan Ürdün'e vardım

Mekke'nin yolunu sordum

Ne güzeldir benim yurdum

Türkiye'nin yolu başka

Ne davar var ne de malı

Ne yeşili var, ne de alı,

Ne suyu var ne de seli,

Türkiye'nin seli başka

Her tarafı gezdi Zakir,

Tatlı candan bezdi Zakir,

Çöllerinde azdı Zakir

Türkiye'nin çölü başka

5. Ziya Çağrıcı

Ziya Çağrıcı, 16 Mart 1910 yılında Sivas Altınyayla İlçesi Taşlıhüyük Köyünde dünyaya gelmiştir. Annesinin adı Safiye, babasının adı Mustafa'dır. Babası I. Cihan Harbi'nde Ermenilerin yaptığı saldırıda Aziziye Tabyasında şehit olmuştur. Babası şehit olduktan sonra annesi ve beş kardeşiyle bir köşede kalmıştır. Ziya, iki kız, üç erkek kardeşin en küçüğüdür. Âşık Ziya dört buçuk yaşında mahalle imamına gitmiş ve Kur'an-ı Kerim öğrenmiştir. Latin harflerini ise sonradan kendi kendine öğrenmiştir. 24 yaşında evlenmiştir. 1940 yılında askere gitmiş, dört yıl Edirne'de askerlik yaptıktan sonra köyüne dönmüştür. Âşık Ziya'nın dokuz çocuğu olmuştur. Daha sonra bu çocuklardan dördü hayatta kalmıştır. Âşık Ziya şiir yazmaya 64 yaşında başlamıştır. Bunda ailesi ile arasının açılmasının büyük etkisi olmuştur. Âşık Ziya hemen bütün şiirlerini, rüyasında kendisine verilen "ayaklar" ile söylemiştir. Şiirlerinde "Ziya, Müezzin Ziya, Müezzin, Müezzinoğlu" gibi ad ve mahlasları kullan-

muştır. Hemen her konuda şiiri vardır. Fakat dinî ve millî şiirleri daha fazladır. Saz çalmasını bilmediği için tanınmamıştır. Meşhur Âşık Talibî Coşkun, halasının oğludur⁷.

*Zikre vermiş dillerini
Hakk'a açmış ellerini
Tomurcuklu güllerini
Açmış elif elif diye*

*Aşkıyla gaflete dalmış
Mavi gözler yaşla dolmuş
Maşukundan name almış
Seçmiş elif elif diye*

*Elif açmış güllerini
Al yanakta tellerini
Kadeh dolu ballarını
İçmiş elif elif diye
Elif ismin bir eylemiş*

İKİ TÜR ESER

Muhsin BOZKURT

Özelikle din ve maneviyat sahasında yazılan eserler iki türlüdür: Kesbî eserler, vehbî eserler. Gerçi keyfiyet;vehbî eserlerde yoğunlaşmakla beraber sayıca çokluk, kesbî eserlerde daha çok kendini göstermektedir. Nitekim bu çeşit kitapların çoğu kesbî eserlerdir.

İlhama mazhar olmayan bilginlerce yazılmışlardır. Yani yazar ve müellifleri de kesbîdirler. Şüphesiz bunlar âlim kimselerdir. Normal eğitim ve öğretim sürecinden geçmişlerdir. Çok defa belli bir konuda ihtisaslaşmış ve uzmanlaşmışlardır.

Kesbî eserler, konuları zatında işleyen, hakikatin kendisini anlatan yayınlardır. Konuları mücerret ele alırlar. Sadece hakikat ve gerçek yönünden doğru eserlerdir.

Meseleleri genel çerçevesi içinde ortaya koyabilmişlerdir. Bunu yaparken, mukteza-yı hâli yani zaman zemin durumunun gereğini hesaba katamazlar. Zaten isteseler de bunu yapamazlar. Zira Said Havvâ'nın da ifade ettiği gibi, tatbik edilmesi gereken gerçek birer

⁷ Sonay Kızılay; "Âşık Ziya Çağırıcı" Erciyes Dergisi, Sayı:146, Kayseri, 1990, s.22

düstur ve ilke olan ayet ve hadisleri yerli yerine oturtmak, ancak Rabbanî yani ilhama mazhar olan alimlerin harcıdır.

Çünkü meseleleri yerli yerine oturtmak, kuralları zaman zemin münasebetini kurarak açıklığa kavuşturmak, kesb işi değil vehb işidir. Mevhibe-i İlâhiyedir. Yani Allah vergisidir. Sırf şahıs ve kurumlardan alınan eğitimle olacak iş değildir.

İslam şairi Mehmed Âkif'in -bir bakıma- vehbîlik için veciz şekilde

*"Doğrudan doğruya Kur'an'dan alıp ilhamı,
Asrın idrâkine söyletmeliyiz İslâmı."*

demesi sanılmasın ki, öyle kolay bir iştir ve kişinin şahsi gayretiyle kazanılır.

O, öyle bir ilimdir ki alınmaz ve hak edilmez! Sırf Allah'ın onu istediğine vermesiyle edinilmiş olur. Gerçi vehbîliğe yaklaşan eserler yok değil. M. Hamdi Yazır'ın "Hak Dini Kur'an Dili" adlı eseri gibi. Fakat nadirattandır. Oysa kesbî eserler ekseriyeti teşkil etmekle beraber teorik ve nazariyâta kalırlar. Tıpkı eczane raflarında boy gösteren ilaçlar misali. O ilaçların her biri devadır. Ama hastalandığımızda hemen onları alıp kullanmayız. Üstelik bunu aklımızın ucundan bile geçirmeyiz.

Çünkü eczane raflarında yer alan ilaçlar; genelde devadırlar. Oysa bizim özel bir durumumuz vardır. Bunu ancak doktor bilir. Böylece draje o tayin eder. Çok zaman doktorun draje takdiri yani ilacı kullanış tarzı ile ilacın üstünde yazılı olan tarife birbirine uymaz. Fakat biz doktorun sözüyle hareket ederiz. Zira ilaç üstündeki tarife genelde doğrudur. Doktorun reçete talimatı ise bizim hususi durumumuza baktığı için özelde doğrudur. Öyleyse bize düşen doktoru dinlemektir. Çünkü draje takdiri doktorun işidir. Bizim keyfi takdirimiz gereğinden az veya çok olabilir. Her iki hâlde de ilaç zehir hükmüne geçebilir. Aynen müftünün, genel çerçevede vereceği fetvaya rağmen, asıl fetvayı kalbimizden almamız gerektiği gibi.

Kitaplarda yer alan ayet ve hadisler de manevi birer ilaç gibidirler. Biz ise kalben, ruhen, dimağen ve zihnen kısaca manen hastayız. Başta peygamberimiz olmak üzere, her asırda gönderilen müceddidler ve hemen hemen her asırda mevcut vehbî alimler; Yunus Emreler, Mevlânâlar, İbrahim Hakkılar, İmam-ı Gazalîler, Abdülkadir-i Geylanîler, İmam-ı Rabbanîler ve Mevlânâ Hâlid gibiler ve son olarak Bediüzzaman;

asırlarının ve bütün zamanların manevi hekimleri hükmündedirler.

Herkes mizacına göre, bunlardan hangisinin eteği-ne sarılsa sahil-i selâmete -biüznillah- çıkması mukadderdir. Çünkü bu büyük kişiler, ilahî ilkeleri hayatımı-za nerede, ne zaman, ne şekilde ve nasıl tatbik edebileceğimizi; ilhamlar doğrultusunda yazdıkları eserlerde apaçık göstermişlerdir. Çünkü onlar, dinin gerçeklerini ve inceliklerini, bu asrın anlayışına uygun, en yeni izah ve beyan tarzlarıyla ispat ederek pozitif ilimler çerçevesinde İslam esaslarını ortaya koymuşlardır.

Aynen, koyun gibi olan mürşit misali. Çünkü koyun ot yer, fakat yavrusuna süt içirir. Yediklerini, yavrusunun hazmedebileceği şekle çevirir. Ancak o zaman, ona verir. Nitekim sütte, lüzumlu olan her şey vardır ama yersiz hiçbir şey bulunmaz. Süt ottandır. Lakin süt artık ot değildir. Yani süt, otun ne aynısı ne de gayrisidir.

İşte, vehbî eserler; malumat otunu süt bilgisine dönüştürerek okuyucuya sunarlar. Bundan ötürü hiçbir yan etkileri yoktur.

Kesbî eserler; adeta önümüze ot sürerler. Gerçi süt, ottan elde edilir. Fakat bizim midemiz, otu hazma elverişli değildir. Bu yüzden mide kanamasına uğrayarak ölebiliriz. Öyleyse hakiki mürşit koyun gibi olmalı. Kendisi ot yeyip bize süt içirmelidir. İşte vehbî eserler; ot hükmünde olan malumatı; bize süt şeklinde sunan hayat bahş, irşat edici, mürşidâmiz kitaplardır. Adeta kendi çamurlu suyu içerken insana nar suyu gibi, tatlı şerbetler içiren meyve ağaçları misali.

Velhasıl vehbî eserler; kırmadan incitmeden, tıpkı camdan fırtınanın değil ışığın girmesi gibi yapıcı olurlar. İnsanların gönüllerinde taht kurmasını bilirler. Üstelik akla kapı açıp, ihtiyarı (seçimi) bize bırakırlar. Böylece dinde hassas olan bizi; akli muhakeme sahibi kılarak -istemeyerek de olsa- akıllı düşmanlara alet olmamızı önlemiş olurlar. Halbuki kesbî eserlerde ilkeler; malumat ve yan bilgiler arasında dağınık ve görünmez hâldedirler.

Vehbî eserler, düsturları elle tutulur, gözle görülür hâlde açık seçik önümüze koyarlar. Aynen cevherin cufuften ayrılmış olarak saf bir şekil ve kullanılır tarzda karşımıza çıkartılması gibi.

Binaenaleyh kesbî eserlerden malumat edinir ve bilgi sahibi oluruz. Fakat malumat ilim değildir. Çün-

kü ilim çok şey bilmek değil, az bildiğini çok iyi anlamaktır. Vehbî eserlerde yer alan hususlar ise mahza / sırf ilimdir. Kesbî eserler çiçekse vehbî eserler çiçek özü gibidirler.

Demek ki kesbî eserlerden bilgi; vehbî eserlerden ise bilgiyi nasıl kullanmamız gerektiğini anlarız. Çünkü bilgi ayrı, bilgiyi kullanmak daha farklı bir şey. Tabii en güzeli, hem kesbî olan bilginin sahibi olmak hem de vehbî bilginin kullanılmasını öğrenmektir.

Mesela, Allah'ın cihat emri bütün kesbî eserlerde vardır. Vehbî eserler; bu soyut emrin yer ve zamanını belirler. Ve derler ki, yurt içinde manevi cihat olur. Bu da sözle, örnek yaşayışla ortaya konur. Tebliğde bulunmakla yerine getirilir.

Maddi cihat ise ancak dış düşmana karşı -o da saldırıda bulunursa- yapılır. Aksi takdirde, yurttan karışıklık çıkar. Fitne fesat doğar. Kurunun yanında yaş da yanar. Biri yüzünden başkası da zarar görür. Zulme kapı açılır. Dış düşmana fırsat imkânı doğar.

İnsan, sırf kesbî eserler okumakla, yalnızca bakış elde eder. Meselenin, sadece dışını görür. Aynı zamanda vehbî eserleri de okursa, meselelerin içini de görür. Basîiet ehli görüş sahibi olur.

İnsanın ise hem bakmaya hem görmeye hem bilmeye hem de anlamaya ihtiyacı vardır. Kesbî bilgi baktıracak, vehbî bilgi gördürecek. Biri kabuk diğeri öz. Biri bizi basar, öteki basiret sahibi kılar. Yani biri malumat ve dış görüş; diğeri iç, öz ve bâtından haber verir.

Toparlarsak, kesbî eser insanı idealist; vehbî eser insanı realist yapar. İdealist olmak kolay, realist olmak zordur. Çünkü idealist -şartlar elvermediği hâlde- irade edemeyeceği, yapamayacağı daha doğrusu, gerçekleştiremeyeceği şeyleri temenni eder, ister ve yapmaya kalkışır. Sonuçta sükut-u hayâle uğrar. Realist ise -ancak şartların elverdiği- irade edebileceği, yerine getirebileceği şeyleri temenni eder, ister ve harekete geçer. Neticede muvaffak olur. Bu durum idealisti, -kısa zamanda sonuç alamadığı için- sıkıntılı, huzursuz, sabırsız ve oldukça hırçın kılar. Realisti; anlayışlı, sabırlı, çalışkan ve gayretli bir hâlde büründürür.

Öyleyse ne mutlu iki kanatlı olanlara. Dışla içi, içle dışı bağdaştıranlara. Maddede manayı görenlere. Manada maddeyi bulanlara. İdeali realiteyle birlikte düşünenlere. Kesbî eserleri, vehbî eserler ışığında mütalaa edip, ele alanlara.

Eflatun (doğ. MÖ 427- öl. MÖ 347), çok önemli antik Yunan filozofudur. Hayatını geçirdiği Atina'daki ünlü akademiye o kurmuştur. Asıl adı Aristokles'tir fakat geniş omuzları ve atletik yapısı yüzünden Yunanca geniş göğüslü anlamına gelen Platon lakabıyla tanınmıştır. Ünlü filozof Sokrat'ın öğrencisi, Aristoteles'in ise öğretmenidir.

Ünlü bilge Eflatun'a "İnsanoğlunun sizi şaşırtan davranışları nelerdir?" diye sormuşlar. Şöyle cevap vermiş: "İnsanoğlu çocukluktan sıkılır, büyümek için acele eder. Sonra da çocukluğunu özler. Önce para kazanmak için sağlığını, sonra da yitirdiği sağlığını kazanmak için de parasını harcar. Hiç ölmeyecekmiş gibi yaşar, sonra da hiç yaşamamış gibi ölür. Hayata hazırlanmaya o kadar çok zaman harcar ki hayatını yaşamaya zaman bulamaz. Yarını o kadar düşünür ki bugünün elinden kayıp gittiğini fark etmez bile... Oysa hayat geçmişte veya gelecekte değil, şimdiki zamanda yaşanır."

Bunları okuyup da Eflatun'a hak vermemek mümkün değil gibi geliyor bana... Evet, yarını düşünmek gerekir mutlaka... Çocukluğumuzdan beri ders kitaplarımıza da giren "Karınca ve Ağustosböceği" öyküsünü ezberledik artık. Hep karınca gibi olmaya çalıştık. Para biriktirdik, bin bir zorlukla ev, araba sahibi olmak için çırpınıp durduk. Taşa, toprağa, çimentoya, demire, çeliğe yatırım yaptık. Bazen gücümüzün üzerinde çalıştık. Sağlıklarımızı kaybettik. Yaşamayı hep erteledik. "İleride zaten hepsi olacak." avuntusuyla bugünleri atlayarak yaşadık. Hedefe ulaşacağımız güne kadar olan kısmı bir an önce bitsin diye yaşama dâhil etmedik adeta...

Ben bu durumu heyecanlı bir kitap okurken "Acaba sonu nasıl bitecek?" diye sabırsızlanan kişilerin tutumlarına benzetiyorum. Satır satır okumadan, sayfaları üçer beşer atlayarak kitap okumak gibi... Sona bir an önce ulaşmak için okunmamış onlarca sayfa bana yaşanmamış hayatları çağırıştırıyor. Oysa kitabı tadını çıkara çıkara okusaydık, hemen sonunu merak etmeseydik daha iyi olmaz mıydı?

Yarınları düşünürken bugünleri atlamadan yaşamak da kolay değil elbette... Hayatta bedel ödemededen bir yere gelinmiyor. Doğuştan şanslı sayılan azınlık dışında hepimiz bir şekilde ayakta kalmak için mücadele verdik. Çalıştık, didindik. Belki hedeflediğimiz yere ulaşabildik, belki de hedeflerimize varamadan yaşama

veda ettik. Hayat, sürprizlerle doludur. Bazı kişileri de hayal bile edemeyecekleri kadar yüksek mevkilere getirdi.

Öğrencilik yıllarımda uyku çok tatlı gelirdi bana... Başımı yastığa koyar koymaz uykuya dalardım. Annem her zaman erken kalkardı ve bizi de erkenden uyandırır. "Hadi, kalkın kahvaltınızı yapın. Okula geç kalmayın." İstemeye istemeye sıcacık yatağımdan kalkardım ve anneme "Bu erken kalkmalar ne zaman bitecek anne? Uyumak istiyorum." derdim. Annem de "Okul bitince bol bol uyursun." derdi. Öğrenim hayatım bitti ama bu kez de öğretim hayatım başladı. Öğretmen olduğum için ömrümce o tatlı uykuyu bir daha asla yakalayamadım. Yıllarca zillere bağlı bir hayatım oldu. Sabah ezanından önce kalkıp iki dolmuşla okulumu varmak ve sabahın yedisinde derse girmek zorunda oluşum sabah uykularımı haram etmişti. Öğretmenlik yaptığım lisede son sınıf öğrencilerinin pek çoğu üniversite hazırlık dershanelerine gittikleri için yöneticiler onları yıl boyu sabahçı yapıyorlardı. Yani yarıyıl tatilinden sonra da devre dönmüyordu. Ben de genellikle lise son sınıfların Türk Dili ve Edebiyatı ve süper lise kısmının Türkçe derslerine girdiğim için hep ezandan önce uyandım. Emekli olduğumda ise artık çok geçti. Erken kalkmak yaşam biçimim olmuştu. Çocukluk uykularımdan vaz geçmeseydim belki geleceğim olmazdı. Bu da bir bedeldir bence... Yarınların diyetini bugünden ödemek zorunda bırakılıyor.

Cenap Şehabettin'in çok beğendiğim ve sevdiğim bir sözü vardır: "Yüksek yerlerde hem yılana hem kartala rastlanır. Meramına biri uçarak diğeri sürünerek yükselmiştir." Önemli olan o hedefe adım adım yaklaşmaktır. Bir anda uçup gelenler, geldikleri gibi uçarak da gidebilirler. Bunun için aceleye gerek yok.

Büyük şair, bilge kişi Can Yücel bir şiirinde şöyle diyor:

"Fark etmeliyiz çok geç olmadan

Ömür dediğin uç gündür:

Dün, geldi geçti

Yarın, meçhuldür.

O hâlde ömür dediğin

Bir gündür,

O da bugündür!"

Yarınları düşünürken aslında bugünün yaşanması gerektiğini unutmayalım. Ertelenmemiş yaşamlar dileğimle...

Mısır piramitlerinin yaygın görüşe göre kral mezarları olarak yapıldığı ifade edilse de Kur'an'ın: "Firavun dedi ki 'Ey Hâmân! Bana yüksek bir kule yap, belki yollara, göklerin yollarına erişirim de Mûsâ'nın ilâhını görürüm(!). Çünkü ben, onun yalancı olduğuna inanıyorum.' Böylece Firavun'a yaptığı kötü iş süslü gösterildi ve doğru yoldan saptırıldı. Firavun'un tuzağı, tamamen sonuçsuz kaldı." (Mümin 36-37) ayetinde bahsedilen kuleyi İslam âlimleri, piramitler olarak yorumlarlar. O günkü şartlarda piramitler "big brader" misali Firavun'un düzenini Mısır halkının ensesinde hissettiren bugünkü gökdelenler, rezidanslar vari devasa binalardı. Piramitler, o gün insanların belli bir bilime ve teknolojiye sahip olduklarını gösterirken bu güce sahip olanlar bu imkânları kendileri ve seçkin çevreleri için kullanmışlar, halk üzerinde bu güçlerini de piramitlerle ifade etmişlerdir. Ayette ifade edildiği üzere Firavun, tanrı tanımazlığını ve dolayısıyla kendi rabliğini o günün rezidansı piramitlerle Mısır halkına dayatmıştır. Muhtemeldir ki piramitlerin inşasında yüzlerce insan, köle yok pahasına çalıştırılmış ve elbet bu yapımda çok insan da hayatını kaybetmiştir. Ama Firavun için çevresi ve özellikle sistemi her şeyin üstünde olduğu için canı çıkası insancıkların, kölelerin ölmesi hiçbir şey değildi.

Tanrı inancına sahip, belirli dinî ritüelleri uygulayan toplumda esas olan tapınaklar olduğundan ibadethaneler, en gösterişli yapılar olmuştur. Hatta bu yapılar genellikle merkezdedir ve etrafına halklar yerleşmişlerdir. Hz Süleyman bir kral olmakla birlikte ona bahsedilen harika teknik imkânlarla en gösterişli ibadethane olan Mescid-i Aksa'yı yaptırmıştır.

Yeryüzünün ilk ibadet yeri olarak yapılan Beyt-i Haram yüzyıllardır İslam dünyasının kalbi hükmündedir. İnsanlık tarihi başlangıcında büyük, yüksek, harika bir bina iken günümüz Arap Müslümanları, Firavun zihniyeti benzeri onun etrafına kapital Batı teknolojiyle devasa towerlar yapmışlardır.

Hristiyan dünyasının en gösterişli yapıları kiliseler, gösterişli katedraller olmuştur. Uzun yıllar Avrupa'da en muhteşem binalar kiliselerdir. Bugünkü Ayasofya, zamanın Hristiyan âleminin en büyük, en muhteşem, ilk ve tek kubbeli dinî yapısıdır. Krallıkların Hristiyanlığa galebe çalması sonrası Avrupa'da saraylar da muhteşem

yapılmaya başlanmıştır.

Seçuklu ve Osmanlılar en muhteşem yapı olarak camileri yapmışlardır. Din toplumunda elbet dinî duygu, düşünce ve değerler muhteşem camilerle topluma yansıtılmak istenmiştir. Topkapı Sarayının sadeliği göz önüne alınırsa Osmanlı son dönem hariç tüm imkânlarını camiler yapmaya aktarmıştır. Bu yaklaşım, padişahın önce Tanrı ve din gelir anlayışının ifadesidir. Batılılaşma kulvarına girdiğimiz Osmanlı'nın son döneminde devlet, Avrupa'dakilere benzer saray yaptıurma moduna girmiştir. Batıya benzeme, ihtişamlarını onlara ifade etme yaklaşımıyla devletin tüm imkânları aktarılarak lüks, gösteriş ve şatafat kokan Dolmabahçe Sarayı inşa ettirilmiştir.

On dokuzuncu yüzyılda başlayıp yirminci yüzyılda en muhteşem günlerini yaşamaya başlayan ve kendini ABD'de en güzel ifade eden kapital anlayış sonrası Batı dünyasında göklere doğru yükselen muhteşem binalar yapılmaya başlanmıştır. Bu artık dinin zayıfladığı, maddi değerlerin öne çıktığı anlamına gelmekteydi. Parayı dolayısıyla gücü elinde tutanların yenilmez güçlerini, Firavuna has bir anlayışla gösterişli binalarla topluma yansıtıp güçlülüklerini dayatmalarıydı. İnsanları daha iyi, daha çok kullanma ve sömürme amaçlı, başlangıçta alışveriş merkezleri adıyla plazaları, AVM'leri, daha ileri giderek gökdelenleri, ikiz veya tek kuleleri, towerları ve şimdilerde rezidansları inşa ettiler.

Tapınaklar bir anlamda masumdu. Sonuçta tüm insanları Tanrı'ya, dine ve dinî hayata çağırıyorlardı. Ancak towerler, gökdelenler, rezidanslar yüksek görüntüleriyle Tanrı'yı değil gücü, güce sahip olanları ifade ederek çok az bir seçkin azınlığa hizmet verirken genel çoğunluğa, zenginlerin üstünlüğünü, kendilerinin (halkların) hiçliğini ifade etmektedir. Türk Dil Kurumunun sözlüğünde rezidansın "yüksek devlet görevlileri, elçiler vb.nin oturmalarına ayrılan konut; saray, konut" manasıyla ifade edildiği dikkate alınırsa rezidanslar elbette ki Firavuna ait anlayışın yansımalarıdır. Mitolojik tanrıvari seçkinler, Olymposları olan gökdelenler, towerler, rezidanslarda yaşarlar ve salt kendi lehlerine insancıkları idare ederler. İlginç olan Musa'ya yakın göründükleri hâlde Firavuna has sistemin işlemesidir. Hz. Yusuf, bu sistemde hak bir yol açmıştı. Yusuf olabilenlere ne mutlu.

“Zaman Kaybolmaz” yaşayan kıymetli tarihçilerimizden Prof. Dr. İlber Ortaylı’nın doğumundan son dönemlerine kadar hayatını en ince çizgilerine kadar anlattığı bir nehir söyleşi kitabının adıdır. “Zaman Kaybolmaz” üst başlığıyla yayımlanan kitabın alt başlığı “İlber Ortaylı Kitabı” şeklinde... Kitapta her şeyiyle İlber Ortaylı’yı buluyorsunuz.

Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları tarafından okurla buluşturulan “Zaman Kaybolmaz” adlı kitaptaki nehir söyleşiyi gazeteci Nilgün Uysal gerçekleştirmiş. Kitabın ilk baskısı 2006 senesinde on bin adet olarak yapılmış. Söz konusu kitap 626 sayfadan oluşuyor. Yani sizin anlayacağınız dev bir söyleşi kitabı bu. Kitabın arka kapağında “Zamanın kaybolmuşu yoktur. Yaşanan her şey, müspet, menfi, bizi inşa eder. Yalnız bizi değil, bizden sonraki kuşakları da... Yaşadıklarımızı anında belki en iyi şekilde inşa edemeyiz. Ama onları değerlendirdiğimiz vakit; gelecek daha emin olur. Hayat ‘gemi’ mi bilmiyorum; ‘gemicilik’ olduğu gerçektir. Yaşandıkça ve akılda tutuldukça daha iyi seyrüsefer ederiz. Herkes kendi talihinin mimarıdır. Yaşadıkları, an be an insanı oluşturur ve arkasında bıraktıkları, farkına varmadan önüne geçer. Kader, gaipten yazılmaz. İnsan, kaderini kendi yazar.” ifadeleri var.

“Zaman Kaybolmaz” kitabı “Bütün Zamanlara Yolculuk” adını taşıyan bir ön sözle başlıyor. Nehir söyleşiyi gerçekleştiren Nilgün Uysal’ın kaleme aldığı bu yazıda kitabın uzun ince hikâyesine yer veriliyor. İlber Ortaylı, her kesimin sevip saydığı bir tarihçi olduğu için sürekli programdan programa koşar. Bu yoğunluk içerisinde onunla nehir söyleşi gerçekleştirmek hiç de kolay bir şey değildir. Nilgün bu zorluğu şöyle dile getiriyor:

“Söyleşilere başladığımızda 2003 yılının ilk günleriydi... Ve o sırada Ortaylı, Galatasaray Üniversitesinde görevliydi. Kitabın ana çatısı bittiği sırada (2004 yılı başı) Galatasaray Üniversitesinden Bilkent’e (İstanbul’dan Ankara’ya) gitmesi gerekti. İlk okumalarını Ankara’da yapacağını ve kısa bir süre sonra da kitabı yayına vereceğimizi tasarlıyorduk. Ama o hesap çalışmadı ne yazık ki...

Önce kendini açıkça belli eden sağlık sorunları... Ardından gelen bir ameliyat; kitabın da ‘uzun bir kuluçka’ dönemine girmesiyle sonuçlandı....../... Aslında, kitabın talihi, başından itibaren sık sık ve farklı bazı ‘kuluçka’ dönemlerine girmekten açıldı desem daha doğru olur. Öykünün kahramanı, bir gün İstanbul’da, ertesi günü Ankara’da, daha ertesi gün de Dubai’de olabiliyordu. Konferanslar, toplantılar, yemek davetleri ve hiç bitip tükenmeyen telefonlar da cabası...”

Ortaylı’yı anlatan bu dev kitap 23 ana bölümden oluşuyor. Bu bölümler sırasıyla şu adları taşıyor: “Başka Evlerin Çocuğuydum”, “Avusturya Lisesi: Çok Sıkıntı, Çok”, “Tarih Ders Kitabı Okumazdım”, “Ölüm ve Çocuk”, “Üniversite: Bir Koltukta Çok Karpuz”, “Tiyatro Merakı, İlk Yazılar ve Hayata Açılış”, “Üniversite Sonrası”, “Amerika’dan Kışla’ya”, “Mithat Paşa, Bulgar Tarihçileri ve Balkanlar”, “Çatışmalı Yıllar ve Doçentlik”, “Üniversiteden Ayrılık Sonrası: Bol Yazı ve Gazetecilik”, “Seyyah Oldum Gezerim”, “12 Eylül Sonrası: Vuslat”, “Profesörlükte Üç Kere Jüriden Geçtim”, “Sahafalarda Bir Gezinti”, “Özel Alanlar: Sinema, İran, Kitap vs.”, “İstanbul Sayfası”, “Değer, Kim Varsa Onun Peşine Koştum”, “Osmanlı Hanedanı ile Dostluk: Tarih ve Ötesi”, “Biz Devlet İçin Ölür, Bir Yandan da Devleti Soyuyoruz”, “İltica Edenler Daha Ulusçudur... Ben de”, “Galatasaray Üniversitesi Önünde, Beşiktaş Bayrağıyla”, “Topkapı Sarayında Tarihi Koklamak...” Kitabın “Yaşam Öyküsü” bölümünde İlber Ortaylı’nın hayatı, doğumundan (1947) Topkapı Sarayı Müzesi Müdürlüğü görevini kabul edişine (2005) kadar kronolojik olarak anlatılıyor. Bunun ardından 22 sayfalık zengin bir İlber Ortaylı Bibliyografyası veriliyor. Onu 24 fotoğraftan oluşan bir “İlber Ortaylı Albümü” takip ediyor. Kitap, 12 sayfalık bir “Ad Dizini”yle bitiriliyor.

“Zaman Kaybolmaz” sohbet tadında... Okuyucuyu hiç sıkırmıyor. Bir büyük insanın hayat tecrübelerine bir okur olarak şahit olmak keyifli... Anlatılanlar sadece Ortaylı’nın değil, belki de hepimizin hikâyesi. Okuyunca kendinizden de bir şeyler buluyorsunuz bu satırlarda...